Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

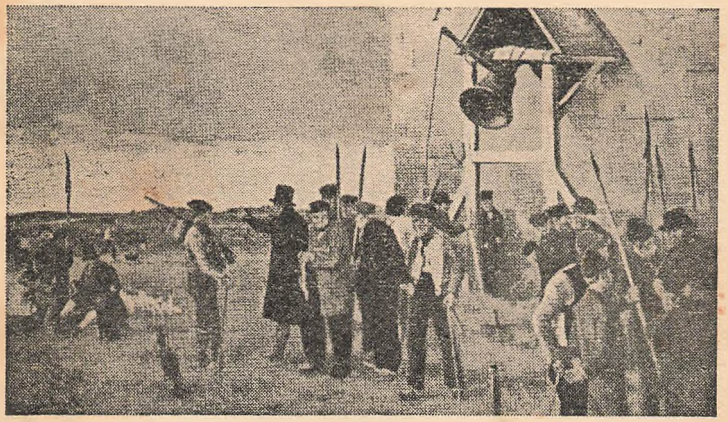
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FORTIDS VEJE

HISTORISK LÆSNING

Stormklokken lyder. Efter Maleri af Hans Smith.

REDAKTION HAL KOCH

En dansk Helgen - Abbed Vilhelm og hans undergørende Tand. — Lidt om Holberg paa Tersløsegaard og om Sorø Akademi. — Danske Grækervenner. — Da den jyske Slavekrig grasserede — m. m.

DET DANSKE FORLAG

»FORTIDS VEJE« 5. AARGANG NR. 3 - MARTS 1947

EN DANSK HELGEN

Af *Gunnar Brier.*

Den katolske Kirkes Lære om Helgendyrkelsen forekommer os helt fremmedartet og ikke mindst i den forgrovede Form, den i Praksis antog hos Middelalderens Mennesker, der var lige saa dybt overtroiske som religiøse, og for hvem det var saa naturligt at nærme sig en fortørnet, straffende Gud med en Helgen som Mellemmand.

Helgenkroningen foretoges af Kirken under nøje Hensyntagen til alle Forhold, men det, der kendetegnede Helgenens Kraft, var Underet. Var den Side af Sagen i Orden, tog Menigmand ikke Hensyn til Kirkens officielle Stempel, men kaarede selv sine Udvalgte. Af de danske Helgener, otte ialt, var de fem folkekaarede: St. Kjeld fra Viborg (død 1150), Nils fra Aarhus, Søn af Kongsemnet Knud Magnussøn (død 1180), St. Margrethe ell. Martha fra Karise (død 1176), Hellig Anders fra Slagelse (død 1205) og Kong Erik Plovpenning (død 1252), og kun tre var helgenkronede: Knud Konge (d. Hellige, død 1086), Knud Hertug (Lavard, død 1131) og Abbed Vilhelm fra Æbelholt (død 1203), — de sidste alle Personligheder af det helt store Format.

Til en Skildring af Abbed Vilhelm har vi en samtidig Klosterbroders Beretning og — navnlig — over 100 af Abbedens egne Breve. Klosterbroderen er betaget af den store Personlighed og ikke helt uvildig; Brevene er paa-

lideligere og fortæller meget om Abbeden. De behandler mange forskellige Emner, bl. a. moralteologiske Betragtninger, Rejser til den hellige Fader i Rom, Gesandtskabsrejsen til den franske Konge Philip Augustus for at faa ham til at anerkende sin forskudte Dronning Ingeborg (en Datter af Valdemar den Store), Drøftelser med Naboabbeden i Esrom Kloster om Vandledningerne i Æbelholt Kloster og med Ærkebiskoppen i Lund om Blyrør til disse Vandledninger. — Hans Personlighed prægede Klostret i Tiden fremover.

Abbed Vilhelm blev født i Paris 1127 og tilhørte en fornem adelig Slægt. Han blev uddannet i et Benediktinerkloster, hvor hans Onkel var Abbed. Som ganske ung knyttedes han til St. Genovefa-Kirkens Præsteskab, hvis Medlemmer, Kannikerne, kom til at danne et Samlag indenfor Augustinerordenen, efter at der var optaget Munke fra Augustinerklostret St. Victor. — Allerede dengang var Vilhelm besjælet af en brændende Nidkærhed, der forøvrigt bragte ham i Modsætningsforhold til de mere magelige Medlemmer af Præsteskabet.

I de følgende Aar stiftede han Bekendtskab med den senere Ærkebisp Absalon, der som saa mange andre Danske i en Aarrække studerede i Paris, og dette Bekendtskab førte til, at Absalon senere som Biskop i Roskilde opfordrede Vilhelm til at komme til Danmark for at genrejse Augustinerklostret paa Eskildsø i Roskilde Fjord.

I og for sig var der ikke noget opsigtsvækkende i denne Opfordring. Kirken kendte jo ikke Landegrænser, dens Sprog, Latinen, var internationalt, Familiehensyn bandt ikke den ugifte Gejstlige, og netop paa denne Tid var der intim Forbindelse mellem den katolske Kirke i Frankrig, der var en af Tidens største Kulturbærere, og Lederne af den danske Kirke. Vilhelm sagde ja, og i 1165 mod-

toges han og tre andre Victorinerbrødre af Kong Valdemar den Store og Ærkebiskop Absalon i Ringsted, og faa Dage efter var han installeret som Abbed i Eskildsø.

Klostret var i stærkt Forfald. Gennem lange Tider havde det været berygtet for sine Æde- og Drikkegilder, hvori ogsaa Munkenes kvindelige Slægtninge deltog — man havde endog tilladt sig at danse ved saadanne Lejligheder. Nu var det forarmet og rummede kun seks Brødre, hvoraf de fire var saa gamle, at de ikke kunde bestille noget. — Klostrets Beliggenhed var ikke daarlig; Øen var frugtbar og Omgivelserne smukke; endvidere havde den mægtige Biskop Absalon lovet sin Støtte. Værst var det for de kuldskære Franskmænd at forlige sig med det uvante Klima; Abbedens tre Ledsagere fik nok af den første Vinter og fik Tilladelse til at rejse hjem, og kun Absalons indtrængende Forestillinger afholdt Abbed Vilhelm selv fra at slaa Følge med dem.

Begyndelsen var i det hele trang nok; den fremmede Abbed blev mødt med Mistro af sit Klostersamlag. Han krævede de skrappe Ordensregler overholdt til Punkt og Prikke, ogsaa naar det gjaldt Danskernes ømme Punkt: Maden. Selv var han umaadelig nøjsom og foretrak Grønsager, som spillede saa stor en Rolle i Sydens Klostre, men hidtil havde været sjælden Kost her. »Denne Stodder,« klager Brødrene over ham, »hverken æder eller drikker; i Stedet for Føde giver han os Træernes Blade og Markens Urter at æde.« — Til sidst endte det med formelige Attentater paa hans Liv.

Men intet kunde ændre hans Syn paa det, han ansaa for det rigtige, og en stor Opmuntring for ham var Absalons rundhaandede Støtte; store Pengesummer — man anslaar ialt mindst 54 kg rent Sølv i de 36 Aar, han levede efter Abbed Vilhelms Ankomst til Landet — og meget

Jordegods gav han, og Abbed Vilhelm trak store Veksler paa ham, ikke mindst da han planlagde og til sidst ogsaa, med pavelig Tilladelse, gennemførte, at Eskildsø Kloster i 1175 flyttedes til Æbelholt i Nordsjælland.

Det store Bygningskompleks her fuldførtes i Løbet af ca. 75 Aar. Man havde god Tid dengang; alligevel spores der en vis Utaalmodighed bag Krønikens Ord: »Haandværkerne arbejder langsommere end Guds Vrede.« Sidst blev den anselige Klosterkirke færdig; den maalte 66 m Gange 33 m og var dermed omtrent paa Størrelse med St. Bendts Kirke i Ringsted. Klostrets firefløjede Hovedbygning dækkede lidt over 1 Td. Land og var et fuldt tidssvarende Anlæg; det kan saaledes nævnes, at Æbelholt Aa leverede Vandkraft til Klostrets Mølle, at Vand var indlagt til hygiejnisk Brug, og at der til Brødrene var indrettet et stort muret Necessarium (W. C.), gennemskyllet af en Bæk og tilgængeligt ad en overdækket Bro.

Klostrets Rammer var vide, men Abbed Vilhelm fyldte dem. Æbelholt blev et af de betydeligste danske Klostre, et Kulturcentrum i Datidens Danmark. Unge Mænd, der senere skulde indtage ledende Stillinger indenfor Kirken, fik deres grundlæggende Uddannelse her; og Forbindelsen med St. Genovefa-Klostret bevaredes. — Det var naturligt for Abbed Vilhelm at sætte sin Autoritet ind, hvis fremtrædende Gejstlige svigtede Kirkens høje Idealer, og gennem sine Breve til dem, der søgte aandelig Vejledning, virkede han som Sjælesørger. — Det var almindeligt, at Kongerne brugte fremtrædende Gejstlige i diplomatisk Sendefærd. Da nu Abbeden havde været meget virksom ved Ingeborg af Danmarks Giftermaal med Philip Augustus af Frankrig og derfor følte det som en personlig Ulykke, at Kongen straks efter Brylluppet forskød sin Dronning, var det naturligt, at Abbeden blev

Leder af Regeringens Sendemandsfærd til Paven for at faa denne til at mægle til Gunst for den danske Prinsesse, og senere rejste til Frankrig for at tale hendes Sag; han døde dog, inden Udsoningen mellem Ægtefællerne kom i Stand.

Men sin største Betydning fik den nidkære Abbed indenfor sit Kloster. Det omfattede de 20—30 Ordensbrødre, men dertil kom en hel Del Lægbrødre, ofte Haandværkere, der uden at være Munke underkastede sig Klostertugt; endvidere livsvarige »Pensionærer«, d. v. s. Folk, der — trætte af Verden — havde overdraget deres Ejendom til Klostret og nu nød Freden og Hvilen der, og endelig de faste Arbejdsmænd og -kvinder, som Klostret ikke kunde undvære i den store Bedrift. Men desforuden hørte der til Klostret Herberger for syge, fattige og vejfarende. Æbelholt har, ligesom Øm Kloster, været baade Poliklinik og Hospital. Det var et Barmhjertighedens Hjem; en syg Stakkel, der ikke kunde klare sig i en ond Verden, blev ikke »udskrevet«, man gav ham hellere et Fristed for Livet. — De fattige var et stort Problem. Alle, der kom, blev mættede, til Tider blev over hundrede fattige daglig bespist. Det var ikke et tomt Mundsvejr i Æbelholt, hvad en tysk Munk skrev i sit Klosters Aarbog: »Saa længe vi lever, skal de fattige ogsaa leve; dør de, saa dør vi med dem, om saa Guds Vilje er.«

Det er forstaaeligt, at Klostret maatte have store Indtægter, men takket være Absalon gik de ogsaa rigeligt ind; i Nødsfald var Abbed Vilhelm ikke bange for at give ham en kraftig Paamindelse; han kunde saa meget lettere gøre det, som hans personlige Krav var asketisk smaa.

Baggrunden for hans store filantropiske Arbejde og hele hans Virksomhed iøvrigt var hans brændende Tro. Hans Nidkærhed og Bodsiver skabte Respekt om ham; selv i sin

høje Alder tillod han sig ingen af de Lempelser i Klostertugten, som tilkom hans Alder og høje Værdighed. Han var til sidst stærkt plaget af Sygdom, men bar det paa enestaaende Maade, taalmodig og gudhengiven. Paaskedag 1203 døde han. — Da den egentlige Klosterkirke ikke var færdig, begravedes han foreløbig foran Alteret i den midlertidige Kirke, der var rejst; senere fik han sit Hvilested i Klosterkirken.

Men Abbed Vilhelm fik Betydning for Æbelholt efter sin Død. Som Helgen blev han en Hjælper for de mange Pilgrimme, der i Tiden fremover valfartede til hans Grav for at komme nærmere til Gud gennem den Kraft, der var knyttet til det Sted, hvor Helgenens jordiske Rester hvilede. Og Kraften, og Troen paa Kraften, bevirkede Undere: syge fandt Lægedom for de mest forskelligartede Skrøbeligheder. Den samme undergørende Kraft havde dog egentlig enhver Relikvie, d. v. s. enhver Del af Helgenens Legeme og enhver Ting, han havde været i Berøring med. — Beretningerne om Jærtegnene blev optegnet af Klostret og undertiden bevidnet af troværdige Mænd, der havde kendt den syge inden den mirakuløse Helbredelse.

Baade af praktiske og af religiøs-psykologiske Grunde maatte Kirken kræve at have hele Helgen- og Relikviedyrkelsen under Kontrol, og den maatte holde igen, naar der stilledes Krav om officiel Anerkendelse af en folkekaaret Helgen. Kirken traf sin Afgørelse efter Indstilling af en Kommission af høje Gejstlige, som den selv nedsatte i hvert enkelt Tilfælde, og var særlig streng med Hensyn til vidnefast Bekræftelse af de Undere, der tillagdes den paagældende i levende Live og efter hans Død, og som sammen med et lydefrit, fromt Levned var en Forudsætning for Kirkens Helgenkroning.

Det siger sig selv, at det var et uvurderligt Aktiv for

et Kloster at rumme en Helgengrav inden for Klosterkirkens Mure. Paa Helgenens Mindedag valfartede Folk langvejsfra, Undere skete, og Klostret modtog de taknemmeliges Gaver. Saa heldig stillet var altsaa Æbelholt.

Kort efter Abbed Vilhelms Død rejstes Kravet om hans Helgenkroning. Hans Liv havde været en Guds Tjeners, hans Død en Bekræftelse paa hans inderlige Tro, og der meldtes om kraftige Gerninger, baade mens han levede og nu særlig ved hans Grav. Kirken kunde da heller ikke sidde Kravet overhørig. Ærkebiskop Anders Sunesøn, Absalons Efterfølger og Abbed Vilhelms gode Ven, fik af Pave Honorius III sammen med andre høje Gejstlige det Hverv at undersøge specielt Jærtegnene omkring Abbed Vilhelm. Ærkebispen kom bl. a. derved til at sige god for tre Helbredelsestilfælde af Spedalskhed. (Ved en Skæbnens Tilskikkelse blev han selv i 1222 spedalsk; intet Mirakel hjalp ham; han lod sig mure inde i sit »Stenhus« i Skaane, hvor han med Taalmod bar sin Lidelse, til han døde 1228). — Paa Grundlag af Undersøgelsen blev Abbed Vilhelm helgenkronet (kanoniseret) i 1224.

Jærtegnsberetningen om Abbed Vilhelm er den fyldigste, der er bevaret om danske Helgener. Det hedder i den, at »der er ikke Tal paa hans Undergerninger«, men der gøres dog ikke Rede for mere end ca. 40 i Tiden før og efter hans Død. Mange af dem er knyttet til et Par af Abbedens Tænder, Klostrets største Relikvie: Vand, de var dyppet i, besad en særlig helbredende Kraft. Men mange blev hjulpet alene ved Bøn og Paakaldelse. Der berettes om Helbredelse af »den faldende Syge« (Epilepsi), af »den hellige Ild«, af Spedalskhed, af Blindhed, af Stumhed, af Lammelser o. s. v.

Ogsaa Besættelse af onde Aander (Sindssyge) helbredtes ved Abbeden. Derom hedder det i Beretningen: En Kvinde

fra Melløse fik en ustyrlig Lyst til at spise Roer, gik ud i sin Have, gravede dem op og spiste dem. Straks for en ond Aand i hende og sled hende voldsomt. Hun maatte bindes for ikke at kvæle sine Børn og dræbe sig selv. Det hjalp ikke, at hun blev slaaet med Ris og truet med større Svøber (!) — gennem Aarhundreder blev de sindssyge udsat for barbarisk Behandling — og først da hun drak af Tandvandet, forlod den onde Aand hende.

Ofte er Beretningen et rørende »menneskeligt Dokument«. En Kvinde i Melløse laa i Barnsnød. Hendes Mand gik til Klostret og bad om Hjælp, »det være sig Skrift eller Lægemiddel, med »Skrift« mente han en Besværgelsesformular; »for Qvinden, ther pines meth Barn«, kunde man f. Eks. skrive paa et Stykke Pergament, der lagdes paa hendes Bug: »Af en Mand en Mand, af en Jomfru en Jomfru. Sejret har Løven af Juda Stamme. Maria fødte Kristus, den ufrugtbare Elisabeth fødte Døberen Johannes. Jeg besværger dig, Barn, hvad enten du er af Mandkøn eller Kvinde, at du gaar ud af denne Vulva«. Munken gav ham lidt Tandvand. Det hjalp Kvinden og hun fødte et forraadnet Foster. Da hun kom til sig selv, brød hun, inden hun i rørende Udtryk takkede for sin Frelse, ud i Klage: »Naar dette skulde ske med mig, hvorfor skulde jeg da undfange? Vend dit Øje til mig, og se, om nogen Lidelse er saa stor som min.« — — —

At Tandvandets Kraft var stærkere end Degnens Signen, maatte Degnen i Frerslev bekende. Han, der var en af Klosterbrødrene i Æbelholt, var af Abbeden dér sat til at forestaa Sognekaldet i Frerslev. Engang blev han hentet for at hjælpe en Kvinde, der var besat af en ond Aand. Sygdommen gav sig det Udslag, at Aanden gennem hende afslørede Menneskenes hemmelige Synder, og da Degnen viste sig, blev han modtaget med Forbandelser: »Vig fra

mig, din Slyngel! Det var dig, der stjal den fattige Kones Høne og spiste den til dit Maaltid; Fjerene gravede du ned under et Gærde. Bliv langt fra mig med din Signen!« Degnen gik modfalden hjem; han vidste sig skyldig. En Husmand, der var opfyldt af Afsky(!) for den omtalte Kvindes Sindssyge, bragte Kvinden noget Tandvand, Aanden blev udjaget, og Kvinden helbredet.

For os er det selvfølgeligt at lede efter en naturlig Aarsag til Underne. I nogle Tilfælde lykkes det. Naar det i Beretningen hedder, at Abbed Vilhelms Kost, kogt Fisk og Grønsager, bevirkede mirakuløse Helbredelser af »Blodgang«, hvorved man forstod alle Sygdomme med Afgang af Blod fra Tarmen, tror vi gerne saadan et Under; en saa skaansom Diæt kunde kun gøre sin Virkning paa en Middelalder-Mave, der var ødelagt af Tidens saltede, røgede og tørrede Kødmad og af Brød, der var bagt af daarligt behandlet, groft malet Korn med Stenpartikler fra Kværnene. — Vi kan heller ikke se noget overnaturligt i f. Eks. følgende Tilfælde: En lille Pige, der havde en umaadelig stor Byld i Øjet, blev ført frem for Klosterbroderen. Han berørte Bylden med Abbed Vilhelms Tand, »straks brast Huden, som om der var skaaret i den med en Kniv, og Hævelsen svandt, idet den veg for Relikviens Magt, og Materien blev ved at flyde ud, indtil Øjet aabnede sig og hun kunde se lige saa klart med det som med det uskadte Øje.« — Vi ved ogsaa, at Suggestion kan bevirke i hvert Fald forbigaaende Bedring ved mange Sygdomme. Men ofte staar vi overfor Undere, som man maa være en Middelalderens Troende for at kunne tage som en Realitet.

I mange Aar samledes Pilgrimmene, ogsaa fra Sverige og Norge kom de, ved Æbelholt Kloster, der foruden Abbedens Grav ogsaa rummede en Helligkilde, Abbed Vil-

helms Kilde, i Klosterkirkens Tværskib; ogsaa dens Vand bragte Lægedom. — Størst var Tilstrømningen til Helgenens »Mindedag«, der af praktiske Hensyn var henlagt til den 16. Juni, en Dato, der faldt i Tiden for det aarlige Marked, der afholdtes udenfor Klostrets Mure, og som Klostret paa mange Maader havde Fordel af.

— — —

Aarhundreder svandt. Æbelholt delte Skæbne med andre Klostre. Det blev lukket, Bygningerne nedrevet, og Stenene brugt andetsteds. Ploven vandrede over det, der engang havde været en lille Kulturverden.

For nogle Aar siden begyndte sagkyndige, Dr. med. V. Møller-Christensen, assisteret af Arkitekt C. G. Schultz, en Udgravning af Ruinen, et Arbejde, der endnu ikke er afsluttet. Meget er af kyndige Hænder bragt for Dagens Lys, og Materialet er bearbejdet, særlig af den førstnævnte. — Paa Grundlag af dette Stof, og navnlig Abbedens Breve, har den kendte Psykiater, Overlæge Paul J. Reiter givet en Karakteristik af Abbed Vilhelm. Den kan i Korthed gengives saaledes: Han er typisk fransk; temperamentsfuld, men samtidig kølig og klar, nøgtern og praktisk. Skønt Mystiker er han ledet af den klare Tanke; han er en viljekraftig, idealistisk, flammende Personlighed, kampmodig, paa een Gang selvbevidst og ydmyg, en Herskernatur, streng — først og fremmest mod sig selv, et Karakterens Geni, beaandet af varm Menneskelighed, et Ideal til Efterfølgelse.

I 1942 læstes første Gang efter Reformationen Messe paa Alterstedet i St. Vilhelms Kapel i Klosterruinen, og en Augustdag Aaret efter gik et Pilgrimstog af danske Katolikker fra Hillerød til Ruinen, en Bodsvandring, det er Meningen at gøre til en aarlig tilbagevendende Begivenhed.

EN SVØMMENDE PRÆST

Af Lektor, Dr. phil. *Hans H. Fussing.*

Livet til Orlogs har paa Christian IV.s Tid næppe formet sig som nogen Lystsejlads, og det er vel derfor, at man blandt Skibspræsterne finder saa mange, der ikke levede helt i Overensstemmelse med den Embedet tilkommende Værdighed. En Del af dem forlod for deres Synders Skyld baade Flaaden og Præstestanden, men kun i eet Tilfælde førte Skibspræsten sin Sag saa ihærdigt, at den naaede frem for Kongens Retterting, Datidens Højesteret. Naar i det hele taget kun faa Sager om Embedsfortabelse naaede til Behandling ved den højeste Instans, skyldes det formentlig, at kun meget faa Præster, der var blevet dømt fra Kjole og Krave ved lavere Instanser, havde Raad til at føre deres, i næsten alle Tilfælde haabløse, Sag videre frem til Rettertinget ved Appel.

Hvor lidet tillokkende Kaldet som Skibspræst var, kan man formodentlig ogsaa slutte deraf, at Christian IV. den 28. April 1628 skrev til Biskop Hans Resen, at naar Skibspræster havde været i Tjenesten i to Aar, skulde de forfremmes til et andet Kald før nogen anden; dog skulde det gaa rigtigt til efter Forordningerne. Herved har Kongen vel haabet paa at kunne formaa bedre Kandidater til at søge til Flaaden end det Ros, han som Regel maatte nøjes med, men at det i alt Fald ikke altid lykkedes, kan ses af den her behandlede Sag.

Blandt de Studenter, der i 1619 blev indskrevet ved Kø-

benhavns Universitet, findes Otto Lauritzen Aaby eller, som han hedder i Studenterfortegnelsen Otto Laurentii Amnipagis. Fra hvilket af Danmarks mange Aabyer han har taget sit Navn, kan ikke siges, men maaske er han Søn af Sognepræsten til Aaby og Bjergsted Lauritz Justesen, der døde 1614, og som i hvert Fald havde en anden Søn Just, der blev Præst i Gylling og kaldte sig Aaby. Otto Lauritzen, som han kaldes i Akterne, har enten været meget længe om sine Studier eller har gaaet rundt som brødløs teologisk Kandidat i mange Aar, for først den 23. Februar 1627 blev han af Sjællands Bisp Hans Resen ordineret til Medtjener, eller, som vi nu vilde kalde det, Kapellan, hos Sognepræsten i Slangerup og Uvelse Hans Pedersen Warde, men enten har Embedet ikke passet ham, eller, hvad der vel er nok saa sandsynligt, han ikke passet Embedet, for allerede samme Aar fik Sognet en ny Kapellan, der tidligere havde tjent til Orlogs.

I nogle Aar slog han sig saa igennem som dansk Skoleholder, formodentlig i København, og endelig 19. Marts 1632 blev Hr. Otto Skibspræst. Om hans første Aar i Kongens Tjeneste kan intet oplyses, men paa et eller andet Tidspunkt før 1637 er han blevet gift, og da han dette Aar var om Bord paa Orlogsskibet »Delmenhorst«, der var med en Eskadre i Norge, havde han sin Kone med sig. Eskadren var under Kommando af Holmens Chef Erik Ottesen Orning til Vatnø, og bestod af ni Skibe, der var paa Togt langs Norges Kyst for at forhindre ulovlig Handel og Fiskeri og holde Udkig efter Fribyttere. Admiralskibet hed »Den sorte Rytter«, og da det laa i Flekkerø 28. November 1637, blev der holdt Forhør over Hr. Otto, som var kommet galt af Sted med sin løse Mund.

Mandskabet paa »Delmenhorst« skulde jo have noget at leve af, og engang i November 1637 kom der da ogsaa

en Skude med Jon Pedersen som Skipper op til Flekkerø med Proviant. Jon Pedersen blev modtaget af den ophidsede Skibspræst, der brølede til ham: »Du skalt tage min Kvinde neder til København med dig. Gud give, du havde været Fanden i Vold, den Tid du kom herind. Du est nyligen bleven til Skipper, du skalt ikke heller blive længer.« Skudens øvrige Mandskab udskældte han paa samme Maade, i hvert Fald vidnede Tømmermanden, Baadsmanden og Kokken, at Hr. Otto havde sagt: »Gud give, at Djævelen havde ført jer over alle Skovtoppe, den Tid I kom herind, os fattige Folk til Skade.«

Det var jo grov Konfekt, selv for et trænet Sømandsøre, og Hr. Otto nægtede da ogsaa pure at have sagt saadan, han lod forarget over Forbandelsen »Gud give, I havde sunket Fanden i Vold« og sagde, at den Forbandelse »aldrig af mig er tænkt, meget mindre med Munden udført«. Da Vidnerne imidlertid var mange og enige, prøvede han paa at slippe uden om deres Vidnesbyrd ved at paastaa, at de var vildige Vidner, der vilde tækkes deres Skipper og Admiralen, der havde et Horn i Siden paa Skibspræsten og »viger noget herudi fra Sandheden«.

Noget alvorligt kom der imidlertid foreløbig ikke ud af Sagen, men den blev brugt, da det næste Gang var galt med Hr. Otto.

En Dag i 1641 fik først Erik Orning og derefter Holmens Provst Anders Andersen Besøg af en Student Knud Rasmussen, der lod dem syne syv Saar, som han havde faaet i Hovedet, idet Otto Lauritzen havde slaaet ham med en Nøgle. Nu var den gode Skibspræst aabenbart blevet Erik Orning lidt for munter. Han lod ham stævne af Holmens Profos, d. v. s. Bøddel, og den 17. Maj 1641 sad Sjællands Bisp, Holmens Provst og Admiralen til Doms over Hr. Otto.

Først tiltaltes han for Overfaldet paa Studenten, og han kunde ikke benægte, »at han jo udi Hastighed prikkede Knud Rasmussen i Hovedet med en Nøgle«, men Knud havde dog først givet ham Aarsag dertil. Hvori dette bestod, fik man ikke at vide og gik saa over til næste Anklagepunkt, den frygtelige Forbandelse over Skudens Mandskab i 1637: »Gud give Djævelen tage og føre baade Skibsfolk og Fetalje — d. v. s. Levnedsmidler — Djævelen i Vold over alle Toppe og Træer«. Noget nyt fremførtes ikke, saa dette Punkt stod fast.

Der var nu kommet to nye Anklagepunkter til. Hr. Otto beskyldtes for at have siddet i et Hus i København og der at have sunget et Vers af Salmen »Jesus paa Korset stod« og forandret Ordene og Meningen »Gud til Fortørnelse og dem, som hos vare, til Forargelse«. Det eneste Vidne, som Erik Orning kunde paaberaabe sig, var den kongelige Skipper Rasmus Samsing, og han var død i Mellemtiden, saa her stod Anklagen unægtelig svagt. Salmen, der kaldes »En dejlig og lystig Vise om de syv Ord, Vor Herre Jesus talede, den Tid han hængte paa Korsens Galge«, er vistnok af middelalderlig Oprindelse, senere bearbejdet af Luthers Ven Johan Bochenstein og oversat og bearbejdet paa Dansk, hvor den findes baade i Hans Tausens og Hans Thomissøns Salmebøger. Den danske Bearbejdelse er meget fri, og Salmen er nærmest en Beskrivelse af Jesu Død.

Nu var Anklagen naaet til det sidste, og som det skulde vise sig, for Otto Lauritzen afgørende Punkt.

Engang, da Hr. Otto var ude med en Eskadre, vilde han over paa et af de andre Skibe, men Skibschefen nægtede ham en Baad. Herover blev han saa fortørnet, at han smed alle Klæderne, sprang i Søen og svømmede over til det

andet Skib, »hvor Folkene tog ham op i Baaden, og han stod ganske nøgen for alle dem, som var i Skibet«.

Skibspræsten benægtede ikke, at han jo havde svømmet fra Skib til Skib, men mente, at Ansvaret herfor maatte hvile paa den Skibschef, der havde nægtet ham Jollen, men hvor mærkeligt det end lyder, saa nægtede han, at han havde vist sig nøgen. Det var aabenbart det springende Punkt, for i Dommen hedder det, at han havde »ublufærdigen ladet sig se af menige Mand, saa blot og nøgen, som han var født til Verden og saadant ikke vel vil anstaa nogen slig Folk, meget mindre en Præstemand og Guds Ords Tjener, som andre med gode Eksempel i Ord og Gerning, Liv og Levned skal foregaa«.

I Dommen betragtes alle Anklagepunkterne som bevist, men mest gøres der ud af det sidste, og han dømmes til ikke alene at miste sit Embede som Skibspræst, men til overhovedet at skulle afholde sig fra al gejstlig Virksomhed.

Nu var Hr. Otto gjort brødløs, men maaske har han taget fat paa sin gamle Virksomhed som dansk Skoleholder, et dog ikke mindst dengang lidet indbringende Erhverv, i hvert Fald maa han have skaffet sig lidt Penge, for i 1643 appellerede han Sagen til Rigets højeste Domstol, Kongens Retterting. Her dømte Kongen og saa mange af Rigsraaderne, som var til Stede, dels i Sager mellem Adelsmænd, dels i Appelsager, og den 19. April 1643 hørte da Christian IV., Corfitz Ulfeldt, Kansleren Christen Thommesen og andre af Rigets Stormænd paa Hr. Ottos fortvivlede Forsøg paa at beholde Kjole og Krave.

Hans Argumentation var yderst svag. Den bestod mest i Benægtelser af de Ting, som allerede ved Sagens første Behandling var blevet fastslaaet, og i formelle Indvendinger mod Vidneudsagnenes Detailler og endelig i en Be-

skyldning mod Erik Orning for at have lagt Hr. Otto for Had og at have chikaneret ham, inden der var faldet Dom i Sagen. Mest Kraft var der i hans Indsigelse mod at stole paa den i 1640 døde Skipper Rasmus Samsings Vidnesbyrd. Han sluttede med at gentage sine Benægtelser, »hvorfor jeg visseligen og tryggeligen forser mig først til Gud allermægtigste og siden til min allernaadigste Herre og Konning, at Hans Majestæt ved hans fyrstelige Naade og de højeste Herrer for Jesu Christi blodige Saar og for Hans Majestæts Mildhed over fattige fortrængte Mennesker vil ved Barmhjertighed se til mig ene og forladte Stakkel, som udi 9 Aar har tjent Hans kongelige Majestæt og befri mig fra velbyrdige Erik Ottesens umilde og ubarmhjærtige Forfølgelse«.

Her hjalp ingen kære Mor. Dommen blev stadfæstet.

Selv om en senere Tid vil synes, at det egentlig var ganske rask gjort at smide Kjole og Krave for at svømme fra Skib til Skib, maa man vist indrømme, at der var Rimelighed i, at han ikke fik Lov at iføre sig Ornatet igen, naar man tager hele hans Færd i Betragtning. Noget Eksempel til Efterfølgelse var han ikke.

Hans senere Liv er ukendt, muligvis er han den Præst, der blev begravet fra Frue Kirke 10. December 1652.

LIDT OM HOLBERG PAA TERSLØSEGAARD OG OM SORØ AKADEMI

Af *Norman H. Hansen.*

Ved landsbyen Tersløse godt en halv snes kilometer nord for Sorø ligger Tersløsegaard, Ludvig Holbergs sommerbolig i hans sidste leveaar. Gaarden ligger højt og frit med udsigt fra parken mod øst og nord over til Munkebjærgby med den smukke, gamle kirke — maaske det »Bjerget«, som er skueplads for komedierne om Erasmus Montanus og Jeppe — og til Tersløse skov. Mod vest og syd skraaner landskabet ned mod Tersløse by med udsigt over de brede og saftige engdrag til Rugskov og kæmpehøjene ved Skellebjerg, et karakteristisk sjællandsk landskab med de frodige marker, de smaa skove, der er strøet rundt om, og de mange bøndergaarde. Faa steder erindrer jeg at have set saa velholdte gaarde, de ældre straatækte eller med det oprindelige tag erstattet med tegl eller skifer, og de nyere i gule eller røde sten, undertiden med kampestens sokkel, enkelte af dem helt moderne og opført i løbet af det sidste tiaar. Egnen gør et velhavende og tilfreds indtryk, og flittige hænder er i arbejde overalt paa markerne i fredelig dont.

Kommer man sydfra ad landevejen fra Sorø eller Slagelse, drejer kørevejen af i en blød bue tilhøjre, og man er pludselig i Tersløse, en landsby, der bestaar af et par

gamle gaarde og to rækker smaahuse langs vejen, gule og røde, med straa- og tegltag, ingen firkantede grønne eller blommefarvede kasser med cementfundament og flad kasket. Overfor kirken med den skønne, gamle mur ligger gadekæret godt overgroet med andemad og indrammet af en række tilhugne granitsten forbundet med en svær ankerkæde af jern, som er skænket af det Østasiatiske Kompagnis stifter etatsraad H. N. Andersen (etatsraadinden var barnefødt i Tersløse). Paa den anden side gadekæret skraaner græsmarken op mod Tersløsegaard, der bag blomstrende syrener og rødtjørn strækker gæsten sine længer indbydende imøde.

Vi tager vejen om gadekæret op mod gaarden og standser et øjeblik ved den gamle kampestensatte brønd paa marken foran gaardspladsen, en levning fra en middelalderlig borg, det ældste »Tersløse«, hvis øvrige spor er udslettede. Brønden, der nu er udtørret, er en halv snes meter dyb og har i gamle dage ligget bag laden, der dannede den fjerde længe i gaarden og altsaa lukkede gaardspladsen inde, men nu forlængst er nedrevet og fjernet. Et øjeblik efter staar vi paa gaardspladsen omgivet af de tre enetages længer med de hyggelige smaa kvadrerede ruder under det fremspringende røde tegltag. Opad murene voxer bregner og stokroser i mandshøjde. De store, dobbelte trælemme, der fører ned til kældrene, er smækket op og staar lodret i vejret, saa vi faar et kig ned i det kølige dyb, og op ad stentrappen stiger en ung bondepige i blaaternet kjole og med forklæde, bærende i begge hænder et stort lerfad med mælk. Det kunde være en landlig Pernille, der her sender os et frejdigt og indbydende smil, og med et ryk er vi ført et par hundrede aar tilbage i tiden og drages ind i den fornemme og dog hyggelige stemning, som nænsomme hænder har forstaaet at skabe paa denne plet.

De to sidefløje er utilgængelige for fremmede. Den søndre længe tjener som hjem for den enke, der i henhold til Holbergs testamente skal have fribolig paa gaarden, og den nordre bebos af to familier, der fører det daglige tilsyn med hus og gaard og viser de fremmede tilrette.

To mægtige lindetræer, hvis kroner breder sig højt over den gamle gaards tagryg, staar vagt ved indgangsdøren til hovedfløjen, og over døren læser vi den smukke indskrift:

Her levede
LUDVIG HOLBERG
sine sidste Somre,
glad ved
at gøre en Borgers Gerning:
»At ordne et Urede
og bedre Bondens Kaar«.
Epist. III.

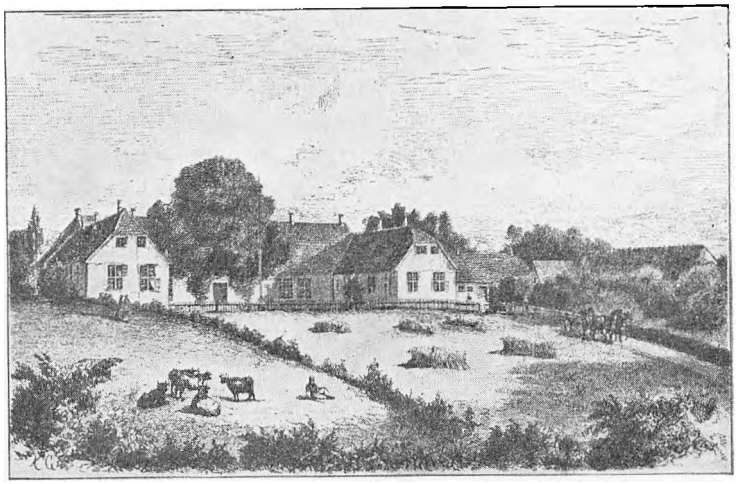
I hovedlængen findes Holbergs tre mindestuer, hvis indretning og udstyr understreger den pietetsfulde stemning, hvormed de betrædes. Et instruktivt lille hefte, nydeligt udstyret og med klare illustrationer, gør omhyggeligt rede for inventaret og de øvrige genstande, der findes, smukke barokmøbler fra tiden, et gammelt Londonur med en kasse »a la Chinois«, skrivechatollet, det gamle skab med bøger fra tiden, hvis mage vi maa formode fandtes i Holbergs bogsamling, og billederne, hvoriblandt et morsomt, gammelt maleri af Frederik IV til hest og professor Christen Dalsgaards portræt af Holberg (en kopi af Sorø Akademis portræt efter den svenske maler Alexander Roslin), og talrige kobberstik fra Sorø og omegn og fra steder, Holberg har besøgt paa sine udenlandsrejser. De smukke gamle bilæggerovne er oprindelige og stammer fra Norge.

Af Holbergs personlige ejendele findes kun faa, som der i det hele taget kun er meget sparsomme efterladenskaber fra hans daglige tilværelse; en navneplade i sølv, som skal have siddet i hans hat, og et par kaffekopper, der vides at have tilhørt ham, fra den kongelige porcelænsfabriks tidligste aar, er udstillet i glasmontre.

Det, der vil interessere de besøgende mest, er stuen med »Holbergiana«. Foruden et stilfuldt lille bibliotek med bøger af og om Holberg findes Vilhelm Marstrands tegninger til komedierne (i fotografiske gengivelser ved dr. Mentz), Hans Nic. Hansens tegninger til Peder Paars (i originaler), Rosenstands skitse til maleriet af Holberg, der overværer en prøve paa teatret i Grønnegade, billedhugger Lochers statuetter af komediefigurerne, en smuk pastel af Tersløsegaard set fra parken, malet af kunstmaler Erich Struckmann, og en række stik og litografier forestillende Holberg. I forskellige montrer er udstillet manuskripter fra Holbergs haand, medailler og medaillonner med hans profil, og meget andet.

Men vi har endnu vor bedste oplevelse tilgode.

Flere gange har vore blikke søgt ud gennem de smaa ruder mod øst, og tilsidst staar vi da paa havetrappen og ser ud over den smukke, gamle park. Opad husmuren læner sig store bregner, og den frodige græsplæne er indrammet af høje, sirligt klippede liguster- og avnbøgehække, over hvilke hæver sig frugttræer, hyldebuske, linde- og bøgetræer. Gaar vi tværs over plænen, hvor en aabning mellem træernes tætte løv har skabt en vid udsigt over markerne til Munkebjærgby, staar vi i »Holbergs Lysthus« med det ottekantede stenbord, hvor den gamle digter og filosof mangen en solvarm dag, naar helbredet tillod det, har siddet og syslet med sine manuskripter og sin lecture i læ for solens stikkende straaler, eller om afte-

Tersløsegaard efter gammelt Stik.

nen har sendt sin stille godnathilsen ud til den skønne egn, der havde vundet hans hjerte.

Men gaarden og haven ligger ikke dødt hen som et torneroseslot, som et støvet museum til minde om bedre dage. En stor tillokkelse er netop det daglige liv, der rører sig i og omkring Tersløsegaard og gaar sin uforstyrrede gang med sine smaa og store bekymringer, ganske som paa Holbergs tid. Orden og sirlighed var en nødvendighed, for at Holberg kunde trives, og orden og sirlighed hersker den dag idag i hans omgivelser ved Tersløsegaard. Den gamle mand vilde glæde sig, om han nu kunde tage en promenade gennem parken og konstatere den orden, der hersker overalt, og han vilde standse ved sit gamle bord og kaste blikket udover de velholdte marker, saa kendte og dog saa forskellige fra dengang, og nikke bifaldende. Det er, som kan man mærke hans nærhed, naar man sætter sig hen paa en af parkens bænke under de

svagt susende trækroner og giver sig fantasien i vold; man ser ham ikke, men der bag hækken, der imellem det tætte løv, der er han, der skrider han langsomt og fornemt forbi, ser sig omhyggeligt om til alle sider — man mærker ham, føler et pust fra den ensomme revser og satiriker, saa fjern i sin fornemme ensomhed og dog saa nær i sin menneskelighed, saa kritisk og dog saa forstaaende. —

Om gaardens historie kan berettes, at det ældste »Tersløse« er opstaaet ved en sammenlægning af en del bøndergaarde, og den første ejer til gaarden, vi kender, er herremanden Oluf Graa, hvis søn blev gift med Esbern Snares datter. Fra 1344 var den i Grubbeslægtens besiddelse, indtil den kort før reformationen kom under Roskilde bispestol, og da den katolske kirkes jordegods ved reformationen blev udstykket, ser vi Tersløse paa slægten Bølles — egentlig Bølges — hænder. I kapellet til Tersløse kirke findes rigsraad Mads Eriksen Bølles († 1567) og hustru Sophie Ruds († 1555) ligsten med dem begge afbildet i hel figur, og disse mindesmærker er blandt de største og fornemste gravsten i danske kirker. Gaarden overgik i 1604 til rigsraad Steen Brahe og var i Brahernes eje, indtil den i 1688 solgtes til rigsadmiral Henrik Bielke. Senere har den været paa forskellige hænder — bl. a. har den tilhørt konferensraad, generalpostdirektør Poul von Klingenberg (1615—1690), der i forvejen ejede »Højris«. Familien von Klingenberg har aaben begravelse i taarnet i Tersløse kirke — indtil Holberg i maj 1745 købte den af etatsraad, landsdommer Johannes Christensen for 16.000 rigsdaler. Gaarden vurderedes da til 400 tdr. hartkorn.

Saa sent som i 1730'erne var Tersløse blevet grundigt restaureret, en istandsættelse, der i virkeligheden betød en fornyelse af gaarden, saaledes at den paa Holbergs tid fremtraadte som en typisk barokbygning med et regel-

mæssigt anlæg. Hovedbygningen, en trelænget beboelsesgaard under fælles tag, er opført i hvidkalket bindingsværk, saaledes som den ses den dag idag. Omkring midten af forrige aarhundrede er ladegaarden nedrevet, saaledes at selve beboelseshuset kom til at ligge frit.

Dette er i korte træk selve gaardens historie indtil den Holbergske æra, den der i vore øjne skaber interessen om den gamle herregaard og dens historie, og som har bevirket, at den er bevaret som et kulturelt minde om svundne dage. Der var dog i aarenes løb sket en betydelig reduktion af de tilhørende jorde. Allerede i 1796 blev gaardens hovedparcel tilskødet det nærliggende »Kammergave«, der samme aar var overgaaet fra kronen til privateje, og en snes aar derefter afhændede Sorø Akademi, til hvem baroniet Tersløsegaard ifølge Holbergs testamentariske bestemmelse var overdraget, yderligere fire af landsbyens gamle bøndergaarde.

Som bekendt overgik Holbergs jordegodser, heri altsaa indbefattet Tersløse med tilhørende kirke, landsbyer og bøndergaarde, ved hans død i 1754 til akademiet i Sorø. De senere aars undersøgelser i rigsarkivet og andetsteds har godtgjort, at dette skete paa initiativ af amtmanden over Sorø amt, overhofmester ved »Sorø Ridderlige Academi«, kammerherre Heinrich VI greve af Reuss, der skal have henvendt sig til Holberg med forslag om en overdragelse af dennes godser til akademiet, som derved vilde opnaa et haardt tiltrængt supplement til sine svigtende indtægter. (Holbergs godser var tilsammen paa 1000 tdr. hartkorn, og udbyttet ansloges skønsmæssigt til 2—3000 rigsdaler om aaret). Sagen var den, at det af Christian IV indstiftede ridderlige akademi stod paa fallitens rand, og en under Christian VI nedsat kommission var beskæftiget med at udarbejde fundatsen til en nyordning af akade-

miet. Efter kongens død i 1746 saa imidlertid Frederik V sig ikke istand til at yde noget tilskud fra den kongelige kasse, der efter de uhyre udgifter, der var paaført den — navnlig til opførelsen af de mange kostbare slotte, Christiansborg, Hirschholm og Eremitagen — var stærkt forgældet.

Det synes, som om amtmand Reuss paa egen haand har henvendt sig til Holberg, og efter at have opnaaet dennes samtykke indsendt en »skriftlig Forestilling« (dat. 23.-1.-1747) til kongen, der tillige indeholdt forslag om, at godserne gøres til et baroni og Holberg selv til baron. Dette sker ved et »Erections-Patent« (udfærdiget den 6.-3.-1747), hvorved professor Ludvig Holberg »til et besynderligt Naades-Tegn« nu bliver optaget blandt Lehns-Friherrernes tal, og hans tvende adelige sædegaarde Tersløse og Brorup erigeres til et friherreligt Lehn med navn af Friherreskabet Holberg. Man kan altsaa kun i uegentlig forstand tale om en »Donation« fra Holbergs side, snarere om en slags byttehandel — et mageskifte — hvorved godserne overdrages til akademiet efter Holbergs død imod en barontitel og paa betingelse af, at Holbergs navn gennem friherreskabet bevares til sene tider.

Erections-Patentet bestemmer nemlig, at friherreskabet Holberg skal »uskiftet og udelt, upantet og uafhændet, intet undtagen, aldeles være henfalden til Vores ridderlige Akademi i Sorø til et evindeligt Ejendom, dog skal det i saa Fald alle Tider have og beholde det Navn af Friherreskabet Holberg«, og yderligere forbeholdt Holberg sig at disponere over nogle af hovedbygningens stuer til fordel for trængende enker, idet han i sit tredie og sidste testamente (dat. 20.-1.-1748) anfører at »Mit Forlangende er ellers .... at Værelser paa Tersløse Gaard forundes en skikkelig Enke, som nyder Udviisning af Skoven«, hvilket

forstaas saaledes, at den »skikkelige Enke« skulde oppebære 200 rigsdaler aarlig af akademiets midler og en snes favne bøgebrænde fra skoven.

Hvorledes er der saa handlet med disse interesser efter Holbergs død? — Det varede ikke mange aar, før akademiet atter var ude i et økonomisk uføre, og vi har allerede set, at Tersløses hovedparcel i 1796 — kun to og fyrre aar efter Holbergs død — udskiltes, og at yderligere en del af de friherreskabet underlagte bøndergaarde bortsolgtes i 1820, og i virkeligheden forfaldt gaarden i løbet af et hundredaar i en saadan grad, at folketinget i 1861 — uanset den nævnte klausul i Holbergs testamente om enkesædets oprettelse og vedligeholdelse, og uanset Erections-Patentets bestemmelse om det evigt udelelige og uafhængige friherreskab — vedtog en lov, ifølge hvilken enkesædet skulde nedlægges og gaarden med det tilbageblevne jordtilliggende bortsælges ved offentlig auktion. For at bøde paa denne uretfærdighed foresloges samtidig oprettet et »Holbergs Understøttelseslegat« til fordel for trængende kvinder, hvis mænd eller fædre havde været tilknyttet akademiet, og til hvilket formaal der aarligt stilledes et beløb paa 400 rigsdaler til raadighed af akademiets midler. Motiveringen var den, ikke »at komme i Strid med Testators (dvs. Holbergs) Hensigt«. Sic transit....!

Det syntes, som om den gamle gaard nu var dømt til undergang og det sidste haandgribelige minde om »vor Litteraturs Fader« fra hans egen tid til udslettelse. Holbergs egne bøger og papirer, og det eneste autentiske samtidige portræt af ham, var jo gaaet til grunde ved akademiets brand i 1813.

Redningen skulde imidlertid komme fra en kreds af tidligere Soranere, elever fra akademiet, paa initiativ af hofjægermester G. J. R. Grüner til Raunstrup, der for egen

regning ved et kup erhvervede Tersløsegaard ved auktionen paa Sorø tinghus i marts 1861, og med støtte af tre tidligere akademikammerater, grev Frijs til Frijsenborg, grev Frijs til Juellinge og baron Rosenørn-Lehn til Lehn stiftede »Det af fire Soranske Academister opretholdte Holbergske Enkesæde paa Tersløsegaard«, hvis statuter det følgende aar fik kgl. konfirmation.

Der savnedes dog midler til at standse den allerede saa mishandlede gaards yderligere forfald, og bortsalget af jorden fortsattes. Soransk Samfund satte sig da paa foranledning af arkitekt C. M. Smidt og kunstmaler Erich Struckmann i spidsen for en bevægelse til bevarelse af gaarden, og dette resulterede i dannelsen af en »Tersløse Komité« under nu afdøde borgmester paa Frederiksberg Godskesens formandskab. Med støtte fra staten, pressen, det kgl. teater og fra Sorø akademis midler, og ikke mindst ved bidrag fra gamle soranere, lykkedes det i 1905 at erhverve Tersløsegaard for en købesum af 6000 Kr., og Gaardens restaurering overdroges til arkitekt, professor Martin Nyrop, Københavns Raadhus' bygmester. Det endelige arbejde var tilendebragt i 1916. —

I almindelighed anses Holberg vistnok for at være grundlæggeren af Sorø akademi, men dette er en misforstaaelse. Selv skriver han herom i sin 177de epistel: »Udi denne min Tvivlraadighed blev jeg udi det Aar 1746 opmuntret til at gøre en Donation af mine Midler til det Ridderlige Academie, hvis Stiftelse da var i Gierde«.

Oprindelsen til akademiet er imidlertid at finde i det gamle Cistercienserkloster, der blev nedlagt ved reformationen i 1536, men hvis bygninger fik lov at blive staaende, ligesom den af munkene drevne undervisning — som i andre herreklostre — fik lov at fortsætte som en skole for fattige drenge.

Allerede Christian III havde hyppigt besøgt Sorø, idet jagten i skovene deromkring var forbeholdt majestæten, og Frederik II var ogsaa jævnlig gæst paa egnen og fattede interesse for byen og klostret, en interesse, der gav sig udslag i en fundats (af 1586) til oprettelse af en skole, hvortil kongen skænkede »Vort og Kronens Kloster, Soer Kloster, med al sin Ejendom og Tilliggelse, Fiskeri, Skove og andre Herligheder, at skulle være og blive til evig Tid en almindelig Trivialskole, hvortil altid herefter skulle underholdes og optugtes 30 unge Børn og Personer af Adelen og 30, som ikke ere af Adel«. At det ikke var nogen ringe gave ses alene deraf, at der til klosterbygningerne hørte ikke mindre end 386 gaarde og 7 møller.

Det er ikke akademiets historie, der her skal skrives, men det maa nævnes, at Frederik II's skole ikke kom til at svare til forventningerne, idet de fleste elever efter et ret kort ophold søgte udenlands allerede i 14—16 aars alderen for videre uddannelse, saaledes som skik og brug var. Christian IV lod da udarbejde en ny fundats (af 1623) for et adeligt, ridderligt akademi i Sorø efter udenlandsk mønster, hvorved det blev forbudt unge adelsmænd at søge udenlands før det 19. aar, samtidig med at kongen paa forskellig maade opmuntrede adelen til at sende sine sønner til Sorø, og selv gik i spidsen ved at lade ialt sex af sine sønner optage som elever. Dette adelige akademi, til hvilket akademisterne betalte 150—200 rdl. om aaret, bestod altsaa ved siden af Frederik II's »Trivialskole« med dens blandede element af adelige og borgerlige elever, hvor undervisningen var gratis. Dette misforhold viste sig at vær uheldigt, men værre var det, at de to skoler i løbet af forholdsvis faa aar kom ud i betydelige økonomiske vanskeligheder, tildels paa grund af forholdene under svenskekrigene, og ved fredslutningen (i 1660 med Carl X

Gustaf) var baade akademiet og skolen i bundløs gæld og godset i forfald. Omend forholdene bedredes noget i de kommende aar, betød dog de følgende krige — den skaanske krig og den store nordiske krig — yderligere tilbagegang, og til tider stod skolen ganske uden elever, saaledes at det i 1737 blev nødvendigt at nedlægge den.

Paa denne tid var en af skolens gamle elever, amtmand von Osten, skoleforstander, og han fremkom med et reformforslag, ifølge hvilket der nedsattes en kommission til at udarbejde en ny fundats og anvise udveje for skolens videreførelse.

Resultatet heraf blev en fuldstændig nyordning, og det nye »adelige, ridderlige Akademi« kunde indvies af Frederik V i 1747. Forinden var de gamle klosterbygninger nedrevet, saaledes at kun Hvidernes kirke med Absalons og Valdemar Atterdags grave blev bevaret, og en ny og pragtfuld rokokobygning opførtes efter tegning af datidens berømte arkitekt Lauritz de Thurah. (Den nuværende Bygning er opført i 1826 af arkitekten Peder Malling, hvem vi ogsaa skylder universitetsbygningen i København).

Det er paa dette tidspunkt i den gamle skoles historie, at Holberg træder til og muliggør en økonomisk betrygget fremtid for det ny akademi.

Som vi har nævnt, var mange og kostbare slotte og bygninger under Christian IV blevet opført i landet. Det var jo enevældens glanstid i norden, og monarken af guds naade fordrede en værdig og kostbar ramme om sin tilværelse. Han fortsatte da traditionen fra sin fader Frederik IV, der har skænket os Fredensborg og Frederiksberg slot, ved opførelsen af Christiansborg og Hirschholm, de pragtfuldeste bygningsværker i nordens historie, men som desværre begge skulde gaa til grunde inden udgangen af aarhundredet. Følgerne heraf, saavelsom af de kostbare

krige under Christian V og Frederik IV, var, at Frederik V ved sin tronbestigelse maatte overtage en særdeles slunken kasse og ikke mente sig i stand til at paatage sig yderligere forpligtelser til fordel for sit nye akademi.

Det viste sig, at de af kommissionen budgeterede udgifter vilde overskride indtægterne med mindst 1000 rdl. om aaret, et beløb som kongen altsaa ikke ønskede at bebyrde den kongelige kasse med, men i stedet henstillede til amtmand Reuss, der tillige var overhofmester ved akademiet, at fremkomme med en indstilling med forslag til ordning af forholdet. Det er denne henstilling, der foranledigede amtmandens henvendelse til Holberg, som han vidste syslede med tanken om at anvende sin formue til offentlige formaal, og den aldrende pebersvend er da gaaet ind paa tanken om at overlade sine godser til arv til akademiet.

I sin epistel 447 siger Holberg: »Just da jeg svævede i denne Tvivlraadighed, blev det Ridderlige Sorøiske Academie stiftet. Nogle Venner meenede, at jeg intet bedre kunde gøre, end ved mine Midlers Donation et saadant Værk at understøtte og bestyrke. Jeg bifaldt uden Betænkning strax saadant Forslag, helst saasom mit Jordegods udi Faveur af det nye Academie blev privilegeret og til et Friherreskab erigeret«.

»Den Donation,« skriver amtmanden i sin forestilling til kongen, »som Assessor Ludvig Holberg haver ladet sig overtale til at gøre til det Ridderlige Academies Etablissement i Soroe, dersom det Forslag, som jeg ham i allerunderdanigst Tillid til Deres Kongl. Mayts allernaadigste Velbehag, dertil haver gjort, bliver allernaadigst approberet, saa fordrister jeg mig i allerdybeste Underdanighed denne allerunderdanigste Memorial og Ansøgning derom at nedlægge.« Det anføres endvidere i Ansøgningen, at »Closterets egne Midler ere utilstrækkelige«, og at ved

denne donation »saadanne Hielpe-Midler, som var til Afgang i Deres Mayts Cassa, nu kand spares«, og der bilægges en detailleret oversigt over de Holbergske godser og ansøges om »at oprette et Baroni, og forunde Assessor Holberg, som primus acquirens, allernaadigst Patent at være Frie-Herre af dette Lehn, da samme efter hans dødelige Afgang henfalder til Sorøe Ridderlige Academie«.

Naar grev Reuss yderligere nævner »at Assessor Holberg, som ved sin Flid haver samlet disse Midler, er af svag Helbred og dertil af Alder 63 Aar, saa at det efter al Formodning ikke kand vare længe, førend dette Gods kommer til publique og nyttige Brug«, er det pudsigt at bemærke, at Holbergs litterære Fortjenester overhovedet ikke nævnes, og at ikke heller hans professorvirksomhed benyttes som løftestang til at faa sagen til at glide.

Sorø klostergods udgjorde paa dette tidspunkt henved 4000 tdr. hartkorn med en formue paa omtrent 22.000 rdl., og da der foruden den allerede nævnte aarlige indtægt paa 2—3000 rdl. fra Holbergs jordegodser desuden medfulgte en betydelig del af hans øvrige formue, vil man forstaa, at Holbergs donation var afgørende for den fortsatte drift af det nye akademi.

Akademiets indvielse fandt sted den 26. juli 1747, og overværedes af kongen og ministrene. Det vides, at Holberg ogsaa var kommet tilstede fra Tersløse. Grev Reuss holdt indvielsestalen, og akademiets inspektør, landsdommer Peder Kraft, oplæste fundationen. I »Hans Excellence Geheime-Raad og Ober Hofmester Hr. Greve Reusses Tale, holden for Kongens Trone ved det ridderlige Academies Indvielse i Sorø« udtales, at »Deres kongelige Majestæt haver ved besønderlig Kongelig Naade og Velbehag anset den vidtberømte Fri-Herres af Holbergs Donation til dette Academie, og allernaadigst behaget at op-

rette samme til et ævigt Monument af hans ulignelige Gavmildhed, der ligesom det Navn, som han ved sin Lærdom og Skrifter sig haver forhvervet, aldrig kan uddøe«. Saa her fik da Holberg en ihvertfald halvvejs officiel anerkendelse for sin indsats som universitetslærer og forfatter, formentlig dog kun som forfatter til de historiske og geografiske værker!

Imidlertid havde Holberg truffet de fornødne testamentariske dispositioner. Der foreligger tre testamenter fra hans haand, og man ser, hvorledes tanken om at disponere over sine midler til nyttige offentlige formaal har beskæftiget ham fra det øjeblik, han fandt det formaalstjenligt at træffe bestemmelser for eftertiden. Holbergs første testamente er skrevet i 1735, da han var halvtreds aar gammel, og det bestemmes heri, at hans midler skal anvendes til oprettelse af et lærd societet især for det danske sprog. Dette testamente blev ændret ti aar senere, uden at han dog kom til noget tilfredsstillende resultat, og det er først efter amtmand Reuss' henvendelse, at han oprettede sit tredie og sidste testamente. I denne »Forskrivelse og sidste Villie« af 20. januar 1748 skænker Holberg sit »øvrige Landgods, som ei er indbefattet under Baroniet« til akademiet (selve baroniet var forlods tillagt akademiet), dvs. Orebo og de gaarde han ejede »udi de næsthosliggende Byer Vanløse, Eskildstrup, Tjørntvede og Wedde«, alle beliggende umiddelbart nord for Sorø. Naar der af udbyttet af disse gaarde samt af hans andre efterladte midler kan tilvejebringes en kapital paa 12.000 rdl., skal renterne deraf anvendes til »tre fattige Academisters Underholdning«. Ogsaa sit bibliotek skænker han til akademiet tilligemed midler til dets »Forbedring«.

Ogsaa paa andre omraader end det rent økonomiske har Holberg haft betydning for Sorø akademi, idet han utvivl-

somt har haft en ikke ringe indflydelse paa den fundats, som Frederik V's kommission udarbejdede. Der foreligger adskillige vidnesbyrd herom, ligesom ogsaa akademiets forstander Grev Reuss sikkert har nydt godt af Holbergs kloge og indsigtsfulde raad. Det ligger dog i sagens natur, at saadanne vidnesbyrd er vanskelige at efterspore al den tid Holberg ikke var knyttet til kommissionen i nogen officiel egenskab, og optegnelser derom, som maatte have foreligget fra hans egen haand, maa formodes at være gaaet til grunde ved akademiets brand, hvor hans bibliotek blev fuldstændig fortæret af ilden.

Om Holbergs ophold paa sine gaarde ved vi fra anden side saa godt som intet, og vi er derfor henvist til hans egne sparsomme oplysninger, og hvad vi ellers kan slutte os til fra hans betragtninger i almindelighed over landbrug og bønder. Ogsaa her maa vi beklage, at hans bibliotek er gaaet tabt, som maa formodes at have indeholdt en del breve og regnskaber vedrørende gaardenes administration og drift. Holberg var jo en dygtig administrator og særdeles nøjeregnende i pengesager, og vides at have taget sig meget omhyggeligt af sine godsers drift.

Naar det lykkedes ham efter en barndom og ungdom i fattigdom og afsavn at forbedre sine økonomiske kaar, saaledes at han kunde ende sine dage som en stor jordegodsbesidder og en ogsaa efter datidens forhold overmaade velhavende mand, skyldes det først og fremmest hans forretningssans og sparsommelighed, for ikke at sige paaholdenhed. I hans egne udtalelser er der vidnesbyrd nok om den »Karrighed«, som hans samtidige bebrejdede ham, og som han ikke selv lagde skjul paa, omend han flere gange har taget til orde derimod i sine skrifter, og iøvrigt søgte at imødegaa ved altid at være sirligt og godt, undertiden endog kostbart paaklædt.

Grunden til sin formue lagde Holberg ved forsigtig administration af indkomsterne fra hans stilling ved universitetet og fra salget af hans bøger. Kendt er det jo, at han var sin egen boghandler, og ikke blot personlig solgte sine værker fra sin bopæl, men henvendte sig skriftligt til bekendte overalt i Danmark og Norge angaaende forhandling af bøgerne, og selv afsendte bogkasserne til disse forhandlervenner. Han indførte herhjemme den skik at sælge bøger ved subskription forud. At han ikke har haft ganske ringe indtægter af sit bogsalg er vel givet, men nok saa meget har vel de stigende indtægter fra universitetet vejet. Universitetet var jo godsejer i stor stil, og paa Holbergs tid var det skik, at professorerne delvis aflønnedes ved at oppebære tiender og andre afgifter fra universitetets godser. Disse indtægter var selvfølgelig stigende med professorernes anciennitet, og fra ca. 1720 ser vi, at Holberg nu raader over tilstrækkelige midler til at kunne anbringe sine penge paa fordelagtig maade i forskellige virksomheder, fx. i prioriteter i byejendomme. Ved den store ildebrand i København i 1728 mistede Holberg efter sit eget udsagn sine »Midler«, men dette skal ikke tages for bogstaveligt, og udover hans lager af usolgte bøger og værdipapirer, beroende i hjemmet, har han næppe lidt tab. Dog er det sandsynligt, at branden har været medvirkende til, at han begyndte at anbringe sine penge i landejendomme, hvor risikoen for et større, samlet formuetab var mindre.

Allerede i 1714 var Holberg blevet udnævnt til Professor philosophiæ adjunctus, hvilket dog ikke har lagt særlig beslag paa hans arbejdskraft, da han samme efteraar tager ud paa en toaarig udenlandsrejse, og det maa antages, at hans rejser i de unge aar har slugt de beskedne midler, han har kunnet raade over. For hans økonomi har

det sikkert betydet en del, da han i 1720 blev udpeget til »Assessor in consistorio«, og i 1737 valgtes han til universitetets »Rentemester« (Kvæstor), men først nogle aar senere er hans formue steget saaledes, at han kan begynde at interessere sig for pengeanbringelser i landejendomme. I 1740 sker købet af Brorup hovedgaard i Antvorskov amt og Orebogaard i Holbæk amt for tilsammen 16.000 rdl., og han udvider i de følgende aar disse besiddelser ved køb af forskellige jorder og mindre landejendomme, indtil han i 1745 afkøber etatsraad Johannes Christensen Tersløsegaarden med kirker og tilliggende gods for andre 16.000 rdl.

At Holbergs sparsommelighed udelukkende skulde bunde i en medfødt nærighed er dog en fejlagtig tro, og vi maa erindre hans opvæxt i et langt fra velhavende købmandshjem, hvor den store børneflok tildels var henvist til at hjælpe sig selv. Hans altid daarlige helbred har ogsaa medført nødvendigheden af en strengt regelmæssig livsførelse og en jævn og sund kost. Lad være, at Holbergs »Pylrethed«, der kommer til udtryk mangfoldige steder i hans bøger, tildels skyldes pebersvendens overdrevne omsorgsfuldhed for sig selv, — det er dog ganske givet, at han i høj grad var tvunget til at tage hensyn til sit helbred, som allerede fra drengeaarene havde været ringe, og som utvivlsomt under hans vagabonderen i de unge aar har faaet et alvorligt knæk.

Han klager ustandseligt over sit helbred og udtaler sig efter at være blevet godsejer saaledes om landlivets fordele: »Luften og Rolighed foraarsager ogsaa, at min Helbred dér er lidt bedre end udi Staden. Intet incommoderer mig paa Landet uden Svin og Hunde« — hunde kunde Holberg nu aldrig fordrage — og han opfordrer sin ukendte ven, adressaten til den citerede epistel, til at

besøge ham paa landet »saa længe dig lyster, helst om du som jeg uden Mad og Drikke kan leve af den pure Luft«, en aaben bekendelse af de hensyn, Holberg tog til sin mave og sin — pengepung!

At denne enkle levemaade, som ikke forandredes i aarenes løb, gav næring til snakken om hans »Karrighed« siger sig selv, afskaaret som han var fra at deltage i den megen selskabelighed, som fandtes i datidens København. Den ringe tid, som Holbergs kolossale flid levnede ham til rekreation og adspredelser, ser vi ham da ogsaa sjeldent tilbringe i selskab med ligestillede, men mere med jævne, ustuderede mennesker og helst i kvindeselskab, hvor hans trætte hoved — han led hele sit liv under hyppige og heftige anfald af hovedpine, som han søgte at dulme ved kaffedrikning — kunde finde hvile ved at lytte til damernes snak om husets og dagens smaaoplevelser.

At samtaler med bønderne rundt om paa hans godser har haft en adspredende virkning paa hans sind, ser vi beviser paa adskillige steder i hans værker, og, som han selv siger, han er »sociable paa Landet og misanthrope i Staden«. Bønderne kalder han »naturlige og uden Affectation eller urimelige Komplimenter«, og han noterer sig, at de »raisonnere om ikke mere philosofisk saa dog — ikke uden om solide og magtpaaliggende Ting, hvorom de vide fuldkommen Besked«.

Om Holbergs respekt for bonden, vel at mærke for den ordentlige og flittige bonde, vidner mange udtalelser i hans skrifter, og bondens nøjsomme liv og nyttige virksomhed opstilles som modsætning til byboens mere overfladiske beskæftigelser.

Vi kan da sige, at omend Holberg af indstilling og opdragelse var et bymenneske, var der dog tre medvirkende aarsager til at han, da han kom op i aarene — og han

følte sig allerede gammel før 60 aars alderen — søgte ud paa landet, dels hensynet til sit helbred, dels trangen til at rekreere sig ved omgangen med jævne mennesker med andre interesser end dem, der til daglig lagde beslag paa hans tanker, og endelig hans økonomi og sparsommelighedssans, der fik ham til i de sidste ca. 15 aar af sit liv at sætte saa godt som alle sine midler i landejendomme, med hvis administration han ønskede personlig opsigt. Hans tillid til forvaltere og ridefogeder var overmaade ringe, ligesom han i alle forhold, hvor penges værdi stod paa spil, var mistroisk.

Hvorledes formede nu tilværelsen sig for Holberg i de ni sidste somre af hans liv, som han tilbragte paa landet, og hvor ihvert fald en betydelig del af tiden maa være tilbragt paa Tersløsegaard?

Derom ved vi kun lidt, endog meget lidt.

I sin 49de epistel siger Holberg om sine nye godser »men førend jeg søgte at rense mine Fiske-Parker, at anlægge Frugt-Hauge ved Gaarden, hvor ingen var, eller at pynte paa Værelser, lod jeg de forfaldne Bøndergaarde enten forbedre eller af Grunden opbygge, forsynede dem med Besætning og lettede Bønderne deres Hoverie. Og da jeg saadant havde gjort, kaldede jeg dem sammen og sagde: Nu haver jeg gjort mit, nu maa I gøre Eders«. Man maa dog ikke forstaa dette bogstaveligt, men kun opfatte det som et udtryk for hans stadige trang til at udrette noget nyttigt til gavn for en stand, som han nærede interesse for.

Intetsteds i sine skrifter udtaler Holberg sig om sine ophold paa Tersløsegaard eller om forholdene der. Flere steder nævner han »min Gaard«, »mit Gods« eller »begge mine Gaarde« (Tersløse og Brorup), men navnet paa Tersløsegaarden forekommer kun et sted (Epist. 174), hvor der

fortælles om »min Sædegaard Tersløs, hvor der for nogle Aar siden var en uhørlig Mængde store Rotter, hvilket gjorde saadant Bulder paa Loftene, at Gaarden kom i Udraab for Spøgerie. De samme bleve og borte af sig selv paa eengang«. Som man ser, giver denne udtalelse ikke megen oplysning om livet paa Tersløsegaard.

Efter at Holbergs bibliotek er gaaet tabt, findes der saa godt som ingen kilder til oplysning om hans liv og færden paa Tersløsegaard, men der foreligger en lille notits i ejeren af herregaarden Mørup ved Ringsted, højesteretsassessor Bolle Luxdorphs almanak fra 1745. Notitsen er paa fransk og gengives her i oversættelse som det eneste direkte udsagn om en bestemt lejlighed, hvor Holberg vides at have boet paa Tersløsegaard.

31. Maj. Om aftenen red jeg med Lillienskjold over til Tersløse, hvor jeg traf Holberg, og overnattede.

1. Juni. Spiste middag paa Tersløse.

2. Juni. Christensen og hans hustru Trine, Lillienskjold, Holberg, Brauer og pastoren spiste middag hos mig.

Resten kan kun være gisninger, resultater af vor fantasis virksomhed, og vi har jo lov at drømme om Holberg ved sit stenbord i Tersløse have, eller paa inspektion i markerne for at tilse bøndernes arbejde, eller siddende ved sit bord i gaardens arbejdsværelse i drøftelse med sin forvalter om regnskaber og forbedringer i driften.

Vi kan jo tænke paa ham, naar han skumpler afsted over de ujævne veje i sin kariol, som hin mindeværdige 26. juli 1747, da han kørte til Sorø for at overvære indvielsen af det nye ridderlige akademi.

Men vi ved intet, og faar næppe nogensinde mere at vide. For den gamle gaards mure er tavse, og lindetræernes susen og hvisken i parken er uforstaaelig for grove menneskeøren.

I en af sine sidste epistler giver den gamle filosof os sin forklaring paa de dispositioner, han har foretaget, idet han siger »Og, lad være, at Sigtet med mit Arbeyde har været at erhverve Midler, saa bør saadant heller lægges mig til Roes end til Last, da man seer, at de erhvervede Midler anvendes til Publici Brug og Nytte, og at jeg heller kan ansees som en Regnskabs Mand eller Casserer for Publico, end som en Ejer af min egen Formue«.

I august 1753 var Holberg saa svag, at han maatte køres til København, og han kom ikke mere udenfor sine stuer, selv om han kun var sengeliggende det sidste par dage af sit liv. Han forlangte besked fra lægen om sin tilstand, og svarede denne med de kendte ord »Det er mig nok, at jeg hele mit Liv har bestræbt mig for at være mit Fædreland en nyttig Borger; og jeg vil derfor gerne dø, især da jeg mærker, at mine Aandsevner ikke længer vil staa mig bi«. Det var Holbergs sidste udtryk for det borgersind, der som en rød traad var gaaet gennem hans liv.

Holberg døde den 28. januar 1754, og blev højtideligt bisat i Frue kirke. Senere overførtes han til Sorø, hvor han nu hviler i et af kapellerne til Hvidernes gamle kirke i Wiedewelts pompøse Marmorsarkofag.

Litteratur:

Ludvig Holbergs Epistler (ved Chr. Bruun). Kbhvn. 1865—75.
Th. A. Müller: Den unge Ludvig Holberg 1684—1722. Kbhvn. 1943.
Vilhelm Andersen: Ludvig Holberg paa Tersløsegaard. Kbhvn. 1904.
Chr. Bruun: Ludvig Holberg og Tersløsegaard. Kbhvn. 1905.
Carl S. Petersen: Holberg i Sorøegnen. Kbhvn. 1924.
Alfred Glahn: Sorø Akademi og Holberg. Kbhvn. 1925.
Louis E. Grandjean: Den Holbergske Stiftelse Tersløsegaard. Kbhvn. u. A. (1932).

DANSKE GRÆKERVENNER

Af Arkivar *Henny Glarbo.*

Tiden efter 1815 var præget af den hellige Alliances reaktionære Politik. Den ulmende Frihedsglød gav sig nu og da Udslag i nogle ret uskyldige Demonstrationer, der blev slaaet ned med haard Haand, men de vidnede om, at de Frihedslængsler, der var vokset frem i Revolutionstiden, ikke var kvalt og ikke kunde kvæles. Endelig i 1821 brød disse Længsler frem i Grækenland med en saadan Styrke, at det gav Genlyd over hele Europa. Grunden hertil var tredobbelt. For det første gjaldt Grækernes Rejsning en Afrystelse af det tyrkiske Aag, der havde hvilet paa dem i ca. 400 Aar, og Tyrkerne var i Europas Øjne et ukristeligt, barbarisk, asiatisk Folk, der uretmæssigt havde trængt sig ind paa de europæiske Enemærker, og som var alle civiliserede Menneskers — reaktionæres saavel som liberales — Fjende. Dernæst var Grækerne ikke et almindeligt lille, underkuet Folk, men Descendenter af den Nation, der havde skænket Europa dets Kultur, og hvis Sprog, Litteratur, Kunst og Videnskab dyrkedes af Europas Lærde og var Grundpillerne i Skolernes Undervisning. Grækernes Sagn og Historie var Fælleseje for hele den meget omfattende, klassisk dannede Verden, der kendte de græske Helte nok saa godt som de nordiske. Nygrækerne betragtedes ikke blot som disse store Mænds Arvtagere, men som deres direkte Efterkommere, som man udstyrede med alle de stolte

Egenskaber, der havde været typiske for de bedste af de gamle. Endelig følte den frihedstørstende Ungdom, at her for første Gang var et Folk, der skred til Handling for at virkeliggøre Frihedsdrømmen, og — som det viste sig — uden nævneværdig Modstand fra Stormagternes Side.

En af de ivrigste Grækervenner, Professor Krug i Leipzig, rettede i Sommeren 1821 i et Skrift en begejstret Appel til Europas Ungdom om at komme Grækerne til Hjælp, enten ved personligt at tage Del i Frihedskampen eller ved at give Bidrag til et Hjælpefond. En lignende Opfordring udsendtes af Professor Thiersch i München, en berømt Filolog og Arkæolog. Disse og mange andre Udtalelser fandt Vej til danske Tidsskrifter, navnlig til Rahbeks Maanedsskrift Hesperus, der i 1821—22 var fuldt af Artikler og Digte om Grækenland. Rahbek ender en af Artiklerne med Udbruddet: »... og denne Nation ... skal, fordi den med diærv Bestemthed søger at undrive sig fra den tyrkiske Fanatismes Tilintetgjørelsesplan, forskydes i Oprørernes Klasse! — Aldrig!«

I Danmark var Interessen for Grækenland allerede blevet vakt ved P. O. Brøndsteds Forelæsninger om sin Grækenlandsrejse, som han holdt i de to Vintre 1815—17, og som blev en Oplevelse for hans store Tilhørerskare. Brøndsted følte sig knyttet til Grækenland med de stærkeste Baand, men da Oprøret brød ud, stillede han sig meget tilbageholdende over for Grækervennerne. Hans Standpunkt var bestemt af hans nære Forhold til Græker en Capodistria — der senere blev Landets første Præsident — en glødende Patriot, der i en Aarrække havde kæmpet for Grækenlands aandelige Genfødelse gennem Skrifter og Skoler, men som indtrængende advarede sine Landsmænd mod at gøre Opstand, da han kun troede paa Landets Befrielse ved Stormagternes Hjælp. Da Oprøret

udbrød, slog han sig ned i Genève, hvor Brøndsted Vinteren igennem levede i nær Omgang med ham, »dette Pragteksemplar af en Græker«, som han kaldte ham i et Brev til Mynster, og tilføjer, »at hans Ansyn af vore kjære Grækeres Omdømme stemmer saa ganske overeens med mine Erfaringer og Meninger fornøjer mig naturligvis«. Men for de unge Grækervenner var den beundrede Professors Stilling en stor Skuffelse. Da Krøyer fra Frihedskampen kom til Italien, ribbet til Skindet, og opsøgte Brøndsted i Rom, hvor han var dansk Hofagent, blev han modtaget med Kulde, ikke blot fordi han bad om en Pengehjælp, men Brøndsted viste ikke den mindste Interesse for hans græske Bedrifter.

Brøndsteds kølige Mistillid til Frihedskampen vandt ingen Genklang herhjemme, hverken blandt gamle eller unge. Hans Ven J. P. Mynster skrev (28.-6.-1821) til ham: »Alles Øjne ere nu henvendte paa Grækenland, og saa umuligt det end er i en saadan Frastand og kun underrettet af Aviserne at have nogen sikker Dom om Tilstanden eller Formodning om det Forestaaende, maa dog Enhver hengive sig til noget Haab om en frembrydende Morgenrøde over skiønne Lande, fyldte med de uforglemmeligste Erindringer, skikkede til at være Hiem for alle legemlige og aandelige Goder...«

Mynsters gamle Svigerfader, den lærde Biskop Fr. Münter, var Philhellener paa sin egen Maade. Gennem Oberst Eilert Tscherning sendte han 14.-2.-1829, kort før sin Død, en Hilsen til hans Søn A. P. Tscherning, som paa den Tid opholdt sig ved det franske Expeditionskorps paa Morea. Münter bad den unge Officer, hvis han traf en græsk Biskop, at hilse ham fra en dansk Kollega, »som Grækenlands Vel ligger meget paa Hjerte« og om muligt bringe dem i Korrespondance med hinanden. Det lykke-

des dog ikke, da A. P. Tscherning først modtog Brevet efter sin Tilbagekomst til Frankrig og iøvrigt næppe havde haft Udsigt til at træffe græske Biskopper.

Hos den gamle Revolutionsmand, Jens Baggesen, der i 1789 havde danset paa Bastillens Ruiner, vakte den græske Frihedskamp en varm Begejstring, og han fulgte den trods Alder og Svaghed med en levende Interesse lige til sin Død. Den 11. Juli 1821 skrev han fra Paris til Etatsraad Gierlew, at »Christi Frihedsaand nu vækker de ulykkelige, men snart, haaber jeg, lykkelige Græcunculer. Hos dem er for Øieblikket min hele politiske Sjæl. Efterretningerne om, hvorledes det gaaer dem, har jeg saa friske og gode, som man kan have dem her. Ypsylantis' Commissionair og Besørgeren af hans Proclamationer, den ædle Polychroniades, er min personlige Ven, og i Kredsen for Deltagelsen i Grækernes Kamp er jeg indlemmet. I Grækenland opstaar, hvordan det ogsaa gaaer nu, upaatvivleligen med Tiden en ny, kraftfuld Stat, thi den ottomanniske Port maa styrte sammen. Med eet Ord, jeg forudseer, maaskee allerede om føie Tid, hele Europa forandret...« Han led med Grækerne ved hvert Nederlag; i et Brev i Sommeren 1824 skrev han: »Ipsaras Fald har angrebet mig endog physisk,« og i Maj 1826 til sin Søn Carl: »Evangeliet, Grækenland og Amerika laae mig uophørlig paa Tungen, fordi de levede i mit Hjerte.« I sit sidste Brev til samme, skrevet kort efter Missolonghis Fald, skrev han: »Jeg har digtet en Ode til Grækerne i Kamp med deres aabenbare mohammedanske og hemmelige christne Fjender ... De som have læst denne Ode ... paastaae, at den hører til det mest dristige og energiske, der hidtil er blevet digtet til Bedste for de stakkels Grækere...« Den blev Jens Baggesens Svanesang. Hans yngste Søn Carl, der var Gymnasielærer, senere

Præst, i Bern, var et virksomt Medlem af den græskvenlige Komité i Schweiz, der med Raad og Penge understøttede de unge Mænd, der vilde deltage i Grækernes Frihedskamp.

Ogsaa den gamle P. A. Heiberg havde i Paris Forbindelse med de philhelleniske Kredse og fulgte med Interesse Begivenhederne i Grækenland, hvad der bl. a. fremgaar af hans Brev til den unge Tscherning, da han stod i Begreb med at rejse af Sted sammen med det franske Korps. Frederikke Brun skrev Digte til Grækernes Ære, som Rahbek lod trykke i Hesperus, og St. Steensen Blicher skrev efter Ipsaras Fald en Ode »Til det gjenfødte Grækenland«. Rahbek, der som før nævnt i 1821—22 fyldte Hesperus med græskvenlige Artikler og Digte, trak efterhaanden i Land, da Oprøret syntes at blive resultatløst, og Nederlagene begyndte. Det er betegnende, at Hesperus i 1823 ikke indeholdt eet Ord om Grækenland, men desto mere om Spanien og Portugal, hvor Liberalismen paa sin Vis syntes at have mere Held med sig.

Et interessant Spørgsmaal er, hvorledes det danske Kongehus stillede sig til Grækernes Frihedskamp. Der er ikke noget, der tyder paa, at Frederik VI, hvis Interesser sjældent gik uden for hans kære Land, nærede nogen synderlig Sympati for Grækerne. Noget andet gjaldt sikkert Tronfølgeren, Prins Christian Frederik, der sammen med sin Hustru, Prinsesse Caroline Amalie, i disse Aar foretog sin store Udenlandsrejse gennem Italien, Schweiz og Frankrig og med levende Interesse fulgte Begivenheder og Strømninger i Europa. Alle Vegne traf han paa Mænd, for hvem Grækenlands Skæbne var af den største Betydning, og da han i Vinteren 1821—22 opholdt sig i Paris, var Baggesen hans nærmeste Omgangsfælle. Han fik endog Digteren til at flytte ind paa det Hotel i Paris,

hvor Prinseparret boede, og man maa næsten gaa ud fra, at Baggesen her har bragt den vaagne og interesserede Prins i Forbindelse med de philhelleniske Kredse, han selv følte sig saa varmt knyttet til. En lille Notits i Prinsens Regnskabsbog er meget oplysende. Under Paris 9. April 1822 udbetaltes der 150 Rdl. til Løjtnant Wederkinch. Denne, hvis Skæbne skal omtales nærmere, havde d. 18. August 1821 taget sin Afsked som Premierløjtnant for at begive sig til Grækenland. I Begyndelsen af 1822 var han naaet til Paris, men manglede formodentlig Penge til Rejsen; Prinsens Gave maa sikkert ses i denne Sammenhæng, da Wederkinch tidligt paa Sommeren naaede til Morea.

Philhellenismens egentlige Arnested i Danmark blev den nyoprettede Studenterforening. Her gik Bølgerne i 1821 højt, og flere Studenter besluttede at drage til Grækenland for at deltage i Frihedskampen. De fleste opgav dog Tanken, maaske under Paavirkning fra Slægt og Venner, maaske af Mangel paa Penge, da de unge Grækervenner selv maatte afholde Udgifterne til deres Rejse og Udrustning, eller i hvert Fald være belavet paa at gøre det, og det oversteg de flestes Evner. Kun to gjorde Alvor af at drage af Sted, nemlig Johan Henrik Krøyer, den senere Zoolog, og J. H. Stabell, der endte som Litterat. De har begge efterladt sig Beretninger om deres Oplevelser, og da de to unge Mænd var saa forskellige som Ild og Vand baade af Karakter og Levevis, er der en Sandsynlighed for, at deres samstemmende Beskrivelser af, hvad der mødte dem, ikke er saa langt fra Sandheden.

Krøyer var født 1799 og kom 1816 til Universitetet, hvor han begyndte at studere Medicin, samtidig med at han ivrigt tog Del i Studenterlivet; han boede paa Regensen

sammen med Chr. Winther og var en af Stifterne af Studenterforeningen 1820. Efter nogle Aars Studium opgav han Medicinen og begyndte at studere klassisk Philologi; herigennem vaktes tidligt hans Interesse ogsaa for Nygrækerne. Men det var ikke den eneste Grund til hans Rejse. Han har i Indledningen til sin Rejseberetning meget oprigtigt angivet Motiverne til, at han begav sig til Grækenland. »Først følte jeg mig aldeles utilfreds med min Stilling i København. Jeg var Intet og syntes saa at sige Intet at kunne blive. Forældreløs, uden Velyndere og uden egentlige Venner, kunde jeg derimod tælle talrige Modstandere, for ikke at sige Fjender, hvilket, jeg tilstaaer det, især skyldtes min egen Ubesindighed. Til min Utilfredshed hjemme kom dernæst en stærk Lyst til at see mig om i Verden. Denne Tilbøielighed var for en Deel instinktmæssig ligesom Trækfuglens, men havde vistnok i Læsning af Reisebeskrivelser fundet en mægtig Næring. Ogsaa havde en Slags krigersk Begeistring bemægtiget sig mig og opflammedes daglig mere ved Avisernes (desværre altfor ofte løgnagtige) Beretninger om Kampene mellem Grækere og Tyrkere. Grækerne havde jeg fra Skolen lært at venerere, og hvor kunde vel Den, der var tilbøielig til at kjæmpe for Frihed og Retfærdighed, finde en bedre Plads at stille sig paa end ved Siden af de betrængte Grækere.«

Til denne usminkede Redegørelse for sine Bevæggrunde kunde Krøyer have føjet, hvad der fremgaar af den følgende Beretning, at han følte en brændende Kundskabstørst, saa at han benyttede enhver Lejlighed til at forøge sin Viden paa de forskelligste Omraader. Han købte i Marseille for sine meget sparsomme Midler et nygræsk Lexicon, en nygræsk Grammatik og Anacharsis' Rejser

i Grækenland, som han studerede ivrigt for i hvert Fald kundskabsmæssigt at komme saa vel udrustet som muligt til sin Rejses Maal.

Stabell var ganske ung, han var født 1802, og endda meget ungdommelig for sine Aar. Han blev Student 1820 og studerede Kirurgi, men deltog samtidig med glødende Iver i det Liv, der levedes i den unge Studenterforening. Da Budskabet om Grækernes Rejsning naaede Danmark, meldte han sig som en af de første til at drage derned, en Beslutning, der allerede d. 29. April 1821 omtales i Senioratsprotokollen, men han maatte vente paa at faa sin Mødrenearv udbetalt, før han kunde rejse. Om sine Motiver skrev han efter sin Hjemkomst: »Omendskjønt jeg laster Grækerne, fordi de ere lastefulde, erkjender jeg derfor ikke mindre deres Sags Retfærdighed... derfor gik jeg hen at stride for den gode Sag...« Der var sikkert en god Portion Frihedsbegejstring hos Stabell, men den var blandet med en ustyrlig Æventyrlyst; han skaaner ikke sig selv i sin Beretning, og hans Kammerater stadfæster Indtrykket. Hver Livsnydelse under Form af Kvinder, Drik og Løssluppenhed greb han begærligt; han gled med Strømmen, men yppede tillige Kiv med Rejsefællerne, duellerede for et godt Ord, ødslede sine faa Penge væk uden i nævneværdig Grad at gøre Nytte eller selv at tilegne sig Livserfaringer; han blev bestandig bedraget, men som Regel ved sin egen Mangel paa Paapasselighed eller Ligegyldighed.

De to unge danske og en holstensk Student Johansen mødtes i Rostock i Midten af September 1821 og rejste sammen til Boitzenburg, hvor de havde læst i Aviserne, at tyske Studenter vilde samles d. 20. September for at rejse til Grækenland. Da de kom dertil, traf de imidlertid kun en Dansemester og en Forstelev, der var kommet i

samme Anledning. De lod sig dog ikke kue af denne Skuffelse, men søgte i Fællesskab ved Hjælp af deres smaa Pengemidler at naa frem til Leipzig, hvor de opsøgte Professor Krug, der ved sit Opraab havde det største Ansvar for, at de var draget afsted. Men her ventede en ny Skuffelse; Krugs græske Hjælpeforening havde ikke været en Succes, og han sendte dem derfor videre til den anden store Grækerven, Professor Thiersch i München. Thiersch havde virkelig faaet startet en Hjælpeforening, men han beklagede at maatte meddele de unge Mænd, at hans Regering havde forbudt ham at blande sig i de græske Anliggender. Saa tumlede de videre fra Sted til Sted under stadig voksende Pengevanskeligheder, indtil de hos Studenterne i Stuttgart virkelig traf en effektiv, græsk Hjælpeforening, som Uhland stod i Spidsen for. Den gav dem 60 Gylden; af en tilsvarende i Tübingen fik de 30 Gylden og endelig i Bern 45 Frank, men deres Rejse havde været saa langtrukken og kostbar, at de ikke kunde betale deres schweiziske Vært. Denne var dog en velvillig Mand, der nøjedes med et Gældsbevis og Løfte om at blive betalt af de Penge, der forventedes at blive sendt fra de danske Philhellenere derhjemme til Carl Baggesen i Bern. Pengene blev siden indsamlet blandt danske Studenter og sendt til Baggesen, saa at Værten ikke led noget Tab ved sin Imødekommenhed.

Krøyer og Stabell var imidlertid skiltes fra deres første Rejsefæller efter et Slagsmaal mellem dem og Stabell, men de traf snart andre Philhellenere, som de slog Følge med, bl. a. en kæmpestor, tysk Student Lasky, der havde tjent i Napoleons Armé og stadig bar sin Militærkasket. Baade af den Grund og fordi han benyttede hvert ledigt Øjeblik til at studere en medbragt Bog om »den lille Krig«, gjaldt han for den mest militaristiske iblandt dem,

thi selv om Krøyer havde studeret et Par lignende Bøger, saa havde han ikke som Lasky prøvet dem i Praksis.

Efter to Maaneders Rejse naaede de endelig midt i November til Marseille, hvor der efterhaanden samledes c. 100 Philhellenere, af hvilke 36 skulde afgaa med det første Skib. Her blev der da endelig gjort et Forsøg paa at bringe lidt System i Hjælpeaktionen. Først gjaldt det om at skaffe Kost og Logi til de uformuende, indtil Indskibningen kunde finde Sted. Hjælpeforeningerne i Tyskland og Schweiz havde med to paalidelige Officerer — de faldt siden begge i Grækenland — sendt 200 Gylden, og man lejede for disse et gammelt Privatteater, der indrettedes til Kaserne. Der købtes Halmmadrasser og Tæpper, Madvarer og Brændsel til Kogningen. Dernæst skulde der vælges en Chef, hvad der foregik under voldsomme Valgkampe, der ganske mindede om dem, der foregik i Studenterforeningen. I første Omgang sejrede en fransk Major, der med nogle Kommissærer til Hjælp begyndte Arbejdet med at fragte og proviantere et Skib til Overfarten, men da han kom i Klammeri med Lasky, og det endte med en Duel, hvorved Lasky blev alvorlig saaret og kun blev reddet ved Krøyers kirurgiske Indgreb, maatte Majoren trække sig tilbage fra Chefstillingen. Det blev nu en adelig, preussisk Ritmester, der overtog Ledelsen, men Franskmændene og Polakkerne nægtede officielt at anerkende ham. Selskabet af Philhellenere i Marseille var i enhver Henseende meget blandet. Stabell nævner ved Navn, foruden de to danske, 22 Tyskere, 8 Franskmænd, 3 Polakker, en Holstener og en Nordfriser ved Navn Harring. Af disse omkom 8 i Grækenland, de fleste i Kampene ved Arta, mens de øvrige vendte hjem efter kortere eller længere Ophold i Landet. En — efter Krøyers Sigende — betydelig Officer, den preussiske Ingeniørkaptajn Reineck

blev Adjudant hos den græske General Maurokordatos og senere hans Svoger. De andre var dels Officerer eller Soldater fra Napoleonskrigenes Tid, dels Studenter og dels Æventyrere af alle Slags.

Friseren Harring havde en Tid studeret ved Københavns Universitet og havde siden dyrket Digtekunsten. Han vilde gærne gøre Landsmandsskabet med Krøyer gældende, men denne fandt ham upaalidelig og var meget reserveret overfor ham. Med Stabell stod Harring paa en meget spændt Fod; i sin Rejseberetning giver han en skaanselsløs Skildring af den danske Student, som han bl. a. beskylder for af nationale Grunde at forfølge ham, Holsteneren. Tilsidst endte det med en Duel imellem dem. Krøyer var til Stede som Læge, men han og Sekundanterne var enige om at undgaa Blodsudgydelse, fordi de ansaa Stabell for et Barn. De ladede derfor Pistolerne med løst Krudt, og da de var afskudt, erklærede de Kampen for hævet.

De to Maaneders Ophold i Marseille benyttede de to danske paa forskellig Maade efter hvers Temperament. Stabell kalder det den fornøjeligste Tid i hans Liv, »thi da jeg vidste,« skriver han, »at naar jeg kom til Grækenland, det da i en Haandevending kunde være forbi med mig, stræbte jeg stedse kun at nyde det nærværende Øieblik.« Han gjorde Bekendtskab med Alverden, ofte Folk fra Byens laveste Niveau, svirede fra Morgen til Aften, og naar han saa endelig havnede i Philhellenernes Klub, var han som Regel drukken og yppede Klammeri.

Krøyers Omgang var derimod de alvorligste og mest kultiverede blandt Philhellenerne. Da han havde faaet rystet Harring af sig, sluttede han sig især til en Berliner, Dr. Franz Lieber, som han havde megen Glæde af, og som paa sin Side i sin Rejseberetning fra Grækenland nævner

Krøyer med Venskab og Beundring. Han holdt sig ellers meget for sig selv, sad paa Kajen og iagttog Folkelivet eller læste Sallust og Cæsar, som han bar i Lommen. Om Aftenen mødtes han med de andre i Café du Parc, som Grækervennerne havde omdøbt til Café d'Ypsilanti, men han hverken spillede eller drak med dem. Han nød megen Anseelse blandt Kammeraterne, der udnævnte ham til Korpsets Læge, skønt han protesterede og paaberaabte sig sin meget mangelfulde medicinske Uddannelse, men ved det Utal af Dueller, der fandt Sted imellem dem, maatte han stadig yde Assistance.

Krøyers Ven Chr. Thaarup havde i Studenterforeningen i København faaet indsamlet et Beløb, hvoraf en Del sendtes til Værten i Bern, Resten, 140 Specier, til Krøyer i Marseille. For disse Penge udstyrede han Stabell og sig selv med Vaaben, Bøsse, Sabel, Pistoler og Dolk og nogle faa Klædningsstykker; dog blev der ikke Raad til en Kappe, som de senere i Vinterkulden paa Moreas Bjerge bittert savnede, derimod købte han de førnævnte nygræske Bøger og en Forbindskasse for alle Eventualiteters Skyld.

Den 10. Januar 1822 var Skibet endelig rede til Afgang, og efter en 11 Dages Rejse, tildels i haardt Vejr, saa de Grækenlands Kyster og hilste dem med Jubel; to Dage efter laa de uden for Navarinos Havn. Men nu begyndte Skuffelserne; de højtspændte Forventninger, som var blevet vakt af Beretninger i Aviserne, blev ikke opfyldt. Situationen i Grækenland var paa dette Tidspunkt ganske uafklaret. De græske Friskarer havde ved Oprørets Udbrud renset det aabne Land paa Morea ved skaanselsløst at dræbe, hvem de traf paa, mens de øvrige Tyrkere var flygtet ind i de mange Landsbyer, der endnu havde, om end forfaldne, Fæstningsværker fra Venezianernes Tid. Derefter gik Grækerne til Angreb paa disse, stormede

Hovedbyen Tripolitza og tog en grusom Hævn over deres Undertrykkere; de omringede ogsaa flere af Smaafæstningerne, bl. a. Navarino og Korinth, som Tyrkerne maatte opgive, tvungne af Sult og Tørst. Men Grækerne havde ingen Overledelse, ingen anerkendt Fører at samles om; hver Mainot-Høvding, der kunde samle en Skare om sig, kaldte sig Kaptajn og førte Krig paa egen Haand, og de faa moderne uddannede Officerer søgte forgæves at holde sammen paa de Skarer af Bønder, de kunde faa fat paa. Det var vel lykkedes at faa udstedt en Slags Constitution for hele Landet, og et Senat var traadt sammen i Argos, men det havde ingen Myndighed over Stridskræfterne og maatte flytte fra Sted til Sted, saa man aldrig vidste, hvor Regeringen skulde søges. Philhellenerne havde ventet en regulær, græsk Hær, hvis Forplejning og Udstyr var i samme Orden som i de europæiske Hære, og de manglede aldeles aandelig Smidighed og materielle Midler til at arbejde Haand i Haand med de Guerillaskarer, der, trods den Foragt hvormed de to Danskere omtaler dem, dog til Slut efter 7 Aars udholdende Kampe blev Grækenlands Befriere.

Den preussiske Ritmester, som Grækervennerne havde valgt sig til Chef, nedlagde fortvivlet sit Hverv, da han saa Forholdene i Landet, og den indbyrdes Uenighed gjorde det umuligt at faa valgt en anden. Krøyer lægger en Del af Skylden for den Fiasko, Foretagendet blev, paa Manglen af en Leder.

En Deputation, der blev sendt i Land fra Skibet, var blevet yderst venligt modtaget af den græske Kommandant i Navarino, og alt lød saa lovende, at de unge Mænd letsindigt forærede Resten af deres Madvarer, deres Madrasser og Tæpper til Skibets Besætning og tømte Vinankrene ved et stort Drikkelag. Men næste Dag ventede

de forgæves paa de lovede Baade fra Kommandanten, der skulde afhente dem, og da de havde ladet sig sætte i Land af deres egne Skibsfolk, blev der først nægtet dem Adgang til Byen, siden fik de anvist en ufærdig Træbarak uden nogen Art af Udstyr undtagen en tyrkisk Slave, og hvad der var det værste, uden at faa Mad.

Det viste sig snart, at Grækerne, der var ganske blottet for Penge, hverken havde i Sinde at betale eller forsørge Philhellenerne, saa kun de faa, der selv havde Penge, kunde skaffe sig Føden; kun nu og da lykkedes det dem ved Trusler at afpresse Kommandanten noget Brød og Vin eller en Ged. Han vilde nemlig nødig af med dem, da hans militære Ressourcer som sagt var meget ringe. Navarino havde nogle gamle venezianske Fæstningsværker med et Par forældede Mørsere, som Grækerne aldeles ikke forstod at benytte; de stod fulde af Beundring, da en fransk Ingeniør afskød den første Granat, fyldt med Sprængstof. Besætningen var et halvhundrede ganske udisciplinerede og uøvede Bønder, der efter Philhellenernes samstemmende Beretninger var yderst fejge og nærede en panisk Skræk for Tyrkerne. Paa en Klippe lige over for Navarino laa Fæstningsbyen Modon, der holdtes af Tyrkerne, og som ligeledes var i meget slet Stand. Kommandanten i Navarino forklarede, at den skulde stormes, saa snart der kom Hjælpetropper, men disse udeblev, saa der blev kun foretaget ubetydelige Recognosceringer, der mest gik ud over Bøndernes Faar. Saa forlangte han, at Grækervennerne skulde gøre Vagttjeneste paa Murene, hvad Grækerne ganske forsømte; naar det var Regnvejr, holdt de sig principmæssigt indendørs og forsikrede, at Vagttjenesten var unødvendig, da heller ikke Tyrkerne kunde tænke sig at gaa ud i Regnvejr.

Ærgerlige over disse Forhold besluttede 13 af dem, der-

iblandt Krøyer, Harring og Dr. Lieber, at søge at naa frem til Argos og fremlægge deres Papirer fra Grækerkomitéen i Marseille for det græske Senat for at blive ordentligt indrullerede i Hæren. Turen over Messeniens og Arkadiens Klippelande, som de alle beskriver meget dramatisk, var baade besværlig og farlig. Gang paa Gang blev de bedraget baade af græske Myndigheder og Førere, og tilsidst blev de i et Bjergpas overfaldet og udplyndret af de krigeriske Mainoter, som de her for første Gang stiftede Bekendtskab med. De blev derved tvunget til at vende tilbage til Kalamata, Hovedbyen i Syd-Morea, hvor Harring traf to Leipziger-Studenter, der søgte Skibslejlighed for hurtigst muligt at komme bort fra Grækenland. Harring sluttede sig sammen med dem og rejste hjem. Hans Ophold i Grækenland havde varet i 14 Dage, men han fyldte dog næsten et Bind af sin »Fahrten eines Friesen« med en romantisk Fremstilling af sin philhelleniske Virksomhed.

Krøyer, Lieber og nogle andre drog videre mod Argos, men fik paa Vejen at vide, at Senatet var flyttet til Korinth, og hertil kom de efter en skøn, æventyrlig og yderst farlig Rejse, men det Haab, de havde sat til Senatet, blev snart skuffet. De fik anvist et tomt Hus i Byen, men maatte ellers sørge for sig selv, og der var ikke Tale om at anvise dem militære Opgaver. Senatet havde hverken Myndighed, Penge eller Hær, og Mainothøvdingerne havde ingen Brug for dem, men udpressede dem paa enhver Maade. I 14 Dage ventede de paa, at Senatet skulde tage dem i Tjeneste, saa var de reducerede til det yderste, og det lykkedes dem kun ved at sælge det sidste, der kunde undværes, at betale Skibslejlighed til Salonas Havneby. Der var de saa heldige at træffe en saakaldt Læge fra Korfu, d. v. s. en Kvaksalver, der tjente mange

Penge ved at kurere paa Grækerne med uskyldige Midler; han viste imidlertid Krøyer og Lieber en storstilet Gæstfrihed, indtil de kunde komme til Missolonghi og derfra med Skib til Italien.

Stabell var blevet i Navarino, og hertil ankom, faa Dage efter at de andre var rejst, en tysk General Normann med et ikke ringe Antal Philhellenere. Han tog straks Kommandoen i Byen og søgte saa nogenlunde at organisere Besætningen. Der forekom snart efter nogle virkelige Kamphandlinger, da en tyrkisk Flaade lagde sig uden for Havnen, og tyrkiske Afdelinger fra Modon angreb fra Landsiden. Philhellenerne fik saaledes en kort Tid Lejlighed til at bruge deres Vaaben, men snart trak Tyrkerne sig tilbage, og alt opløstes i de sædvanlige gensidige Røvertog mod Faar og Geder i de omliggende Bjerge.

Normann kunde ikke i Længden holde sammen paa sine Tropper, og flere og flere af Philhellenerne drog ind i Morea af Æventyrlyst, Fattigdom eller i enkelte Tilfælde i Haab om at finde en organiseret Hær at slutte sig til. Stabell solgte sine sidste Vaaben og vandrede med et Par Kammerater gennem Morea til Argos, hvor det lykkedes ham for gode Ord at faa Skibslejlighed til Constantinopel. Her opsøgte han den danske Minister, Friherre v. Hübsch, der tog sig af ham og skaffede ham Bolig i den bortrejste russiske Gesandts Hotel. Hübsch understøttede ham ogsaa med Klæder og Penge under hans — temmelig vidtløftige — Liv i Byen, indtil det endelig lykkedes at faa ham afsted med et fransk Skib til Marseille. Det Beløb, Hübsch havde udlagt for Stabell, opførte han paa sit Regnskab til Udenrigsdepartementet, men dette ønskede ikke at betale for den unge Mand og skrev i Forestillingen til Kongen ».... En Udgiftspost paa 283 tyrkiske Piaster er anvendt til Student Johan Henrik Stabell, som efter at være

plyndret af Grækerne, for hvis Skyld han havde begivet sig til Morea, var i afvigte April Maaned ankommen til Constantinopel, blottet for Alt. Baron Hübsch, som under hans Ophold havde sørget for hans Underholdning og ladet ham give nogle Klæder, hvortil han i Alt havde udlagt 133 Piaster, indberettede under sidstleden 10. Juni, at han havde afsendt ham paa et fransk Skib til Marseille og for Fragt og Kost udlagt 150 Piaster, samt at han vilde anføre disse to Summer paa Regningen over Missionens extraordinære Udgifter .....« Udenrigsministeren havde tilskrevet Stabells Fader, der var Byfoged i Middelfart, at han maatte betale sin Søns Gæld, men denne havde erklæret sig ude af Stand dertil, da han selv havde Gæld og 11 uforsørgede Børn. Ministeren henstillede derfor til Kongen, at Byfogden af særlig kongelig Naade skulde fritages for at betale, men at der skulde gives Baron Hübsch en Advarsel om kun »i særdeles Omstændigheder« at gøre Udlæg af den kongelige Kasse.

Frederik VI' gode Hjerte tillod ham ikke at presse Penge ud af Stabells stakkels Fader og han resolverede d. 21. August 1822, at Hübsch skulde have sit Udlæg refunderet af den kongelige Kasse.

Stabell skriver i sin Rejseberetning, at han ved sin Afrejse fra Constantinopel efterlod sig en Gæld paa ca. 300 Piaster, som han ikke anede, hvordan han skulde faa betalt, »dog vare de alt før min Tilbagekomst til mit Fædreland blevne betalte af Den, hvis Navn dyb Ærefrygt forbyder mig at nævne her, men som jeg oprigtig ønsker engang i Gjerning at kunne bevise, at Sæden ikke faldt paa en Klippe, men at et taknemmeligt Hjerte slaaer i min Barm.« Det kan ikke siges, at Stabells senere Liv viste nogen større Høst af Kongens Sæd. Efter et meget løssluppent saakaldet Studieophold i Heidelberg kom han

i Foraaret 1823 til København, hvor han skyndte sig at lade sin Rejseberetning trykke for at skaffe sig Penge til at leve for. Han dedicerede den til Studenterforeningen, »som viiste saa varm Deeltagelse i fraværende Brødres Skjæbne.« Han fik aldrig sin Eksamen, men blev dog i 1826 udnævnt til Eskadronskirurg i Randers; allerede det følgende Aar vendte han tilbage til København, hvor han levede som Litterat til sin Død 1837. Krøyer skrev disse rammende Mindeord om ham i sin Bog: »Født Tusinde Aar tidligere kunde denne vilde Svend upaatvivlelig have afgivet en god Viking.«

Endnu en dansk Grækerven, om hvem der dog vides meget lidt, skal omtales. I Sommeren 1821 var flere danske Officerer ivrige efter at rejse til Grækenland, mere for at udføre Heltebedrifter og skaffe sig et hurtigt Avancement end af Beundring for den gamle græske Kultur. Blandt disse var den førnævnte Premierløjtnant Carl Wederkinch vistnok den eneste, der kom afsted. Hans Ophold i Grækenland var meget kortvarigt. I April 1822 fik han Rejsepenge af Prins Christian Frederik i Paris, og allerede i Sommeren s. A. kom han som Flygtning fra Morea til Smyrna, blottet for alt. Her opsøgte han den danske Vicekonsul de Jongh og sendte samtidig d. 2. September 1822 et Bønskrift til Baron Hübsch i Constantinopel.

Samtidig skrev de Jongh baade til Hübsch og til Kommercekollegiet, som han sorterede under, da han ikke vidste, hvorledes han skulde forholde sig i denne for ham pinlige Situation. I hans Instruks hed det, at han skulde hjælpe eventuelle danske Undersaatter, der kom til Smyrna, men Wederkinch havde kæmpet i de græske Insurgenters Hær mod Tyrkerne, og Smyrna var en tyrkisk By, hvor det fremfor alt gjaldt om at holde sig i et godt

Forhold til Pashaen, hvis Bevaagenhed han hidtil havde nydt. Han fortæller videre i Rapporten, at da Tyrkerne var trængt ind paa Peloponnes, havde de erobret Korinth og Argos og splittet den provisoriske Regering, hvorefter adskillige europæiske Officerer paa et fransk Skib havde reddet sig til Smyrna i en jammerlig Forfatning; blandt dem var Wederkinch, der var udsultet og næsten nøgen, men han havde legitimeret sig som dansk Officer af god Familie og medbragte et meget rosende Certificat fra sin danske Oberst. Narret ved falske Beretninger om Grækernes Sag havde denne unge Mand forladt sit Fædreland og den militære Tjeneste for at gøre en straalende og hurtig Karrière i Grækenland, og saa sig nu reduceret til en elendig Situation.

Jongh havde forsynet ham med de vigtigste Nødvendighedsartikler, men paalagde ham derefter at holde sig saa stille som muligt og frem for alt ikke at tale om Morea, for at de tyrkiske Autoriteter ikke skulde lære hans Historie at kende. Wederkinch ønskede selv intet hellere end at komme hjem og atter indtræde i den danske Hær, men hvordan skulde man skaffe ham Rejsepenge? Hübsch turde efter den Advarsel, han havde faaet, fordi han havde hjulpet Stabell, ikke lade Gesandtskabet træde til; men d. 17. Oktober 1822 kunde Jongh indberette til Kommercekollegiet, at det var lykkedes ham gennem den franske Konsul i Smyrna at skaffe Wederkinch gratis Rejse med et Skib til Livorno. Hvordan Wederkinch kom fra Livorno til Danmark, vides ikke. Frederik VI var ham ikke naadig, da han kom hjem; han blev ikke genoptaget i Hæren, men maatte nøjes med en lille Stilling som Undertoldbetjent. Han døde som Maaleværkskontrollør i København 1874, 80 Aar gammel.

Hvordan dømte de unge danske Frihedskæmpere efter deres Hjemkomst om Grækervennerne og den Sag, de var draget ud for at kæmpe for?

Stabell skriver om Kammeraterne, »Jeg vil tilstaae, at ikke mange af de Philhellenere, med hvem jeg var sammen i Grækenland, vare gangne derhen i det Forsæt ganske at opofre sig til den gode Sags Fremme uden noget Hensyn paa sit eget Jeg...«. Af deres Motiver fremhæver han især Ærgerrigheden, de vilde vinde Hæder baade som tapre Krigere og som Fjender af Hedenskab og Tyranni. Andre haabede at skaffe sig Rigdom ved Rov og Plyndring og endelig var der nogle om end faa, der forlod deres Fædreland, fordi de havde forseet sig mod Lovene.

Krøyer skriver i sin Bog, »Philhellenerne udgjorde et meget blandet Selskab og .... et meget slet Selskab, hvad det største Antal angik. Ligesom Ulvene stundom følge efter Krigshære i Forventning om Rov, saaledes fulgte de Frihedens Faner,« men han tilføjer, »dog det samme gjaldt ogsaa om de allerfleste Grækere.« Han nævner dog en Række dygtige Officerer af forskellig Nationalitet, som Grækerne og Forholdene hindrede i at komme til at gøre Nytte. Men ikke faa Grækervenner gav deres Liv i Kampen mod Tyrkerne, navnlig i den blodige Kamp ved Arta, hvor de svigtedes af Grækerne, og hvor der af 28 kun blev 17 tilbage. Dr. Lieber omtaler ligeledes alle Grækervennernes Fejl, men modige var de alle, skriver han.

Om Grækernes slette Karakter er de alle enige. Dr. Lieber var oprørt over den umenneskelige Behandling, de gav en syg, tysk Læge, som var kommet derned for at hjælpe dem. »Nicht lange, so lernte ich sie auch *verachten* ....« skriver han, fejge og dovne som de var, men han tilføjer, at dette kun gjaldt Befolkningen paa Morea (og næppe Mainoterne). Øboerne udførte derimod Vid-

undere af Tapperhed, og nogle Ioniere, han traf paa, kalder han »ehrenwerte Leute«. Resultatet af hans Betragtninger var, at Grækerne paa Grund af Fejghed og Dovenskab var ude af Stand til at befri deres Land og endnu mindre til at forsvare det; Grækervennernes Virksomhed var ganske omsonst, hvis de ikke var uddannede i »den lille Krig« paa en mere praktisk Maade end ved at studere en Lærebog paa Rejsen. Guerilla var nemlig den eneste Form for Krig, Grækerne i deres daværende Forfatning kunde anvende. Men den endelige Befrielse for Grækenland kunde kun ske ved en fremmed Magts Hjælp, og en saadan var Philhellenerne ikke kommet for at støtte.

Disse og lignende Betragtninger, som Grækervennerne efter nogle Maaneders Ophold i Grækenland bragte tilbage til det begejstrede Europa, faldt naturligvis ikke i god Jord. Professor Krug imødegik dem paa det heftigste »..... Vel kom nogle Æventyrere, der vilde gjort deres Lykke i Grækenland tilbage derfra og forkyndte Verden, paa det man ikke skulde tvivle paa deres egen Tapperhed, at Grækerne var fejge Flygtninge, hos hvem en Helt intet kunde udrette, men den offentlige Mening lod sig ikke lede vild derved. Den dømte, at Æventyrerne havde gjort bedre i at blive hjemme, naar de ikke af reen Kjærlighed til Sagen var besluttede paa at opofre Alt ....« Han indrømmer, at der havde været nogle redelige Mennesker mellem de tilbagevendende, men de havde manglet Udholdenhed.

Stabell var forberedt paa en lignende Kritik i Danmark og søgte at afvæbne den paa Forhaand. I Fortalen til sin Bog skriver han, »Vel veed jeg, hvorledes nogle af mine forhenværende Camerater, som i Tydskland vovede offentlig at tilkjendegive deres Mening om Ny-Grækerne, er blevne miskjendte af en stor Deel af Publicum; skulde det

samme her blive min Lod, da vil jeg trøste mig med, at Sandheden ofte er ilde hørt. Kun beder jeg mine Læsere bemærke, at jeg blot har fortalt, hvad der er hændet mig, og at jeg har lastet Grækernes Character, men ikke deres Sag, som jeg stedse ansaae for god og retfærdig ....«

Med og uden Grækervennernes Bistand fortsatte Grækerne Kampen Aar efter Aar, vandt smaa Sejre og led store Tab, som alle gav Genlyd i Europa, ikke mindst Missolonghis Fald 1826. Endelig i 1827 valgte de Capodistria til Præsident, og Resultatet af hans Rejse til St. Petersborg, London og Paris blev Stormagternes Indgriben. Da den franske Flaade det følgende Aar optraadte ved Grækenlands Kyster og sammen med Englænderne besejrede den tyrkiske Flaade ved Navarino, havde den en lille Kreds af unge, danske Søofficerer ombord. Blandt disse var de to senere berømte Admiraler, Edouard Suenson, Sejrherren fra Helgoland, og Carl Edvard v. Dockum; desuden Friedrich Dirckinck Holmfeld, Friedrich Scholten og Andreas Chr. Polden. I det franske Ekspeditionskorps, der i 1828 besatte Byen Navarino, var der tre danske Landofficerer, daværende Major, senere Krigsminister, General C. F. Hansen, Kaptajn, senere General Otto Schlegel og Kaptajn, senere Krigsminister Oberst A. F. Tscherning.

Disse Officerer kom ikke til Grækenland, fordi de var Grækervenner, men fordi de gjorde Tjeneste i den franske Hær og Marine, der paa den Tid var højt ansete. Landofficererne, der alle var noget ældre end Søofficererne, var udsendt af den danske Regering for som Gæster ved den franske Stab at gøre militære Iagttagelser.

A. F. Tscherning var eller blev i hvert Fald under sit Ophold en ivrig Grækerven. Af hans Dagbøger og Breve til hans Fader fra denne Ekspedition fremgaar det, med

hvilken Interesse han omfattede Landet. Han kom ikke til at gøre nogen militær Indsats, da Krigen næsten var endt, da han kom, men som den dygtige Artilleriofficer han var, fik han til Opgave at ordne Artilleriets Indretning og Casernering i Navarino. Hans Arbejde gav ham dog rigelig Tid til at gøre Udflugter paa Morea, og han søgte saa vidt muligt ogsaa at lære Folket at kende, skønt han ikke kunde tale Sproget. Han fik megen Sympati for Grækerne, og skrev i et Brev hjem, at de var baade flittige og udholdende, »jeg tror fast man gør dem Uret.«

Den græske Artillerigeneral forsøgte at faa Tscherning til at blive som hans Næstkommanderende, hvad han dog ikke vilde, men han hjemsendte en Liste over de Lønninger, Grækerne tilbød fremmede Officerer, hvis de vilde gaa i græsk Tjeneste, og bad sin Fader lade den blive bekendt blandt hans unge, danske Kammerater. Det synes dog ikke at have ført til noget Resultat.

Tschernings Interesse for Landet gjaldt især de socialøkonomiske Forhold. Paa sine Rideture saa han mange frugtbare Dalstrøg, der maatte kunne opdyrkes. Han saa Bønderne, der vendte tilbage fra Bjergene, nu da Krigen var forbi, begynde at pløje med deres forældede Plove, beklippe Vinstokkene, drive deres Faar og Geder til græsrige Steder og genopbygge deres Huse, men med en lille Kapital maatte det altsammen kunde gøres mere rationelt. Han blev grebet af Lyst til at være med til at bygge dette skønne Land op, og i et Brev til sin Fader skriver han, at hvis man havde lidt Penge, vilde det være den rette Anvendelse at sætte dem i et Stykke græsk Jord. Den gamle Tscherning svarede dog paa dette Forslag, at han fandt det en noget risikabel Pengeanbringelse.

Grækenland blev en fri Stat, og efter forskellige indre Uroligheder gled det i 1832 med Otto af Bayern som

Konge ind i nogenlunde rolige politiske Forhold. For mange unge danske Rejsende, Kunstnere, Filologer, Digtere o. a., var et Besøg i det nye Grækenland det store Ønske; nogle naaede det og vendte hjem med varige Indtryk fra det skønne Land.

Litteratur:

Erindringer af Henrik Krøyers Liv 1821—38.
J. H. Stabell: Hændelser paa en Reise til Morea og Constantinopel.
Franz Lieber: Tagebuch meines Aufenthaltes in Griechenland.
H. Harring: Rhonghar Jarr, Fahrten eines Friesen, Bd. IV.
H. C. A. Lund: Studenterforeningens Historie, Bd. I.
Jens Baggesens Biographie, Bd. IV.
Af A. F. Tschernings efterladte Papirer, Bd. I.
Breve til og fra J. P. Mynster.
Hesperus, Bd. V og VII.
Rigsarkivet: Dpt. f. u. Anliggender, Tyrkiet.
Rigsarkivet: Kommercekol., Handels- og Konsulatsfaget.

DEN JYSKE SLAVEKRIG

Af sognepræst *Peter Riemann.*

Det var en højst mærkelig krig, opstaaet paa et rygte, groet frem af luften, udelukkende fordi efterretningsvæsenet var daarligt, og intet der hed telegraf, radio, fjernskriver eller andre indretninger, som bringer os i kontakt med døgnets begivenheder. — Der var vel en fjende, men han var usynlig. Og alligevel var han grusom og morderisk og blev det stadig mere, jo længere han kom mod nord i Jylland.

Men sindene var spændte, og nerverne stod paa højkant. Forventning og usikkerhed overfor fremtiden fyldte alle hjerter. Men ogsaa mod og fortrøstning. Ikke tale om, at man stak halen mellem benene og luskede af. Kom der en fjende, skulde man vide at møde ham. Og lige saa megen bestialitet og forfærdelighed, rygtet udstyrede ham med, lige saa meget mod og opofrelse viste man for at byde ham stangen. Til sidst stod der ca. 100,000 mand under vaaben, ganske vist daarlige og primitive vaaben som leblade paa skafter, kosteskafter med jernspidser, ja, selv brødknive blev taget i brug, men dog vaaben. Og bag vadmelstrøjerne og klædesfrakkerne bankede harmen over fjendens fremfærd og brændende iver efter at vise ham bort fra egen arne med brodne pander.

I kort tid — kun et døgn — rasede krigen, men saa meget desto mere hidsigt tog den fat i den korte tid. Et voldsomt offentligt røre afløste det fredelige hjemlige arbejde.

Smedene fik overalt hektisk travlt. Der blev brændt bavner og ringet med kirkeklokker. I byerne slog trommerne generalmarch, og mænd tog afsked med hustruer og børn og drog til samlingspladserne, og man gravede sølvtøj ned eller sænkede pengene i brønden.

Og overtroen tog fart. Usaarbarhedsmidler, signen og manen blev anvendt. Gamle koner kom i anseelse som tidligere tiders hexe. Og karlene drak brændevin i strømme og blandede rigeligt med krudt i for at give hjertet kurage og armen kraft.

Jo vist var der røre i Jylland i disse martsdage 1848. Og selv om fjenden kun var luft, knaldede man dog lystigt løs med, hvad man havde at knalde med og holdt derved aarvaagenheden ved lige hos sig selv og sine naboer. En saadan krig har noget tiltalende ved sig. Den var ublodig og uden krigens brutalitet og gru, men viste alle krigens gode sider: Modet, beredtheden, sammenholdet og hengivenheden for hjem og arne. Bagefter kan vi sagtens le, og det gør vi ogsaa, men ikke bittert spottende, men med den dybe medfølende humor, som i morskaben har anerkendelse og i smilet forstaaelse for de kræfter, som drev folket afsted.

Tiden og rygtet.

Den bevægede baggrund for hele røret var nu reel nok. Det var de store politiske og nationale begivenheder i foraaret 1848, som i dønninger naaede ud til landets fjerneste kroge. Den frie forfatning var paa trapperne i København, og det slesvig-holstenske oprør ulmede ved grænsen mod syd. I hovedstaden drog 15,000 mennesker til kongen med krav om afskaffelse af enevælden, og rundt om i landet holdt man møder og lavede frivillige korps til kamp mod

de holstenske. Unge mænd lod sig indskrive og samledes med borgerne paa byernes torve og pladser. Kommandoraab og fædrelandssange afløste hinanden; man raabte vivat for de unge soldater og pereat for de holstenske. Borgmestrene holdt tale, og man sendte deputationer afsted og nedsatte kommissioner. Ofte blev det langt ud paa natten, før man nænnede at gaa hjem.

Midt i al denne hurlumhej skød pludselig et rygte frem og rullede som en lavine op gennem jylland. Straffeanstalten i Rendsborg var blevet aabnet, hvad enten det nu var oprørsregeringen med hertugen af Augustenborg i spidsen eller fangerne selv, som havde gjort det — og »Slaverne«, som de hed, var nu i anseligt tal — snart ca. 600, snart 1000 — paa færd op gennem landet. Og hvilken færd! Overalt hvor de kom frem blussede brandene, byer og gaarde lagdes øde, kvinder skændedes, og smaa børn blev dræbt.

Kun ganske faa vovede at tvivle og gjorde nok bedst i at holde deres mening for sig selv. I de rørte sind fængede rygtet kun altfor let. Og det blev naturligvis ikke mindre, jo længere det naaede frem. Saa vidt vi kan se, begyndte det i omegnen omkring Vejle.

Allerede i nogle dage sidst i marts havde rygtet gaaet i egnen mellem Haderslev og Kolding om, at slaverne fra Rendsborg var paa vej mod nord. I Kolding havde man sat et par mand paa vagt ved vejen syd for byen. Men tjenesten morede dem just ikke, og for at faa tiden til at gaa fandt de paa at øve sig i skydning, hvilket jo under de nærværende omstændigheder maatte falde meget rimeligt. Men næppe lød det første skud, før borgervæbningen i byen kom farende, overbevist om, at fjenden var der. Angrebsmodet faldt noget sammen, da man forstod, hvor skudet kom fra. Og for at komme sig, maatte man putte den ene

af de skydelystne vagter i hullet. Siden tog Koldingenserne tingen med stor ro.

Men i Vejle blev det værre. — Den 29. marts mellem 9 og 10 formiddag drog byens borgervæbning og frivillige ud af byen mod syd for sammen med et jægerkorps fra Horsens at gøre vagttjeneste ved grænsen.

Mens de var vel paa vej, kom en fæstehusmand, Lars Jensen, fra Faarup gods ridende paa sin husbonds hest ad Kolding til, hvor den skulde afleveres som krigsudstyr. Undervejs hørte han og fik af en anden mand bekræftet, at mellem 400 og 600 røvere i Bredsten sogn var ved at afbrænde herregaarden Kjeldkjær. Han vendte strax hesten og red hjem. Der fik han at vide, at hans husbond var i Vejle, og paa en frisk hest foer han der til byen og kom først til herredsfogeden, som befalede ham at ride syd paa efter den bortdragende borgervæbning. Da han i karriere stod gennem gaderne, tabte han sin hat, og fra sadlen raabte han sit budskab ud: »605 rendsborgske slaver og tyske røvere er i anmarch.« Og nu var det ikke Lars Jensen alene, som havde bud ud efter borgervæbningen, som skyndsomst vendte hjem til byens forsvar.

At man alligevel satte Lars Jensen fast var kun et udslag af den almindelige ophidselse. Dagen efter lod man ham gaa.

Op i Jylland.

Men nu var rygtet kommet ud, og engang sat i gang, var det ikke til at indhente. Samme dag (29. marts) naaede det frem til Horsens og Aarhus, dagen efter til Randers, Viborg og Nykøbing Mors, d. 31. til Aalborg og Hjørring og endelig d. 1. April til Tisted. — Overalt var slavernes misgerninger af frygtelig art. I Bredsten var Kjeldkjær og ved Vejle Haraldskjær gaaet op i luer. I Viborg fortaltes,

at Uldum var trakteret paa det gyseligste. I Nibe hed det, at Viborg var brændt og 25 mennesker dræbt. Fra Skandsebakken i Nr. Sundby saa man tydeligt, at Nibe brændte og fra kirketaarnet i Hjørring, at Brønderslev stod i lys lue. Mærkeligere var det, at slavernes antal holdt sig mere paa det jævne. Paa hele strækningen fra Vejle til Hjørring voksede det kun fra 600 til 1000.

I det hele holdt rygtet sig til østkysten. De vestligere egne omkring Ribe og Ringkøbing fik kun svage dønninger, som dog naaede frem til aviserne. Dog fik Tisted sin del af skrækken. Rygtet naaede frem hertil langs Limfjorden, som jo var en strategisk vigtig linje. Man vogtede f. ex. nøje over, at alle baade og fartøjer ved Aggersund saa vidt muligt holdt sig paa den nordre bred. Og ved færgen blev der omhyggeligt holdt vagt.

Aalborg.

Og rygtet kom ogsaa til Aalborg. Til stiftamtmand Stemann kom der tidligt om morgenen d. 31. marts en depeche fra byfogden i Nibe skrevet her kl. 23,45 om natten d. 30. og af det indhold, at slaverne stod 2 mil syd for Viborg, og at han skrev expres-breve til sognefogederne i egnen om at holde vagt paa veje og i byen baade dag og nat.

Amtmand Stemann var en rolig og nøgtern herre og tog højst overlegent paa byfogdens skrivelse. Han lod kladde forfatte til et brev, der bad Lynge, som byfogden hed, overveje det usandsynlige i, at en hoben slaver kunde være trængt saa langt frem, uden at det danske militær, som var posteret langs østkysten, skulde have standset dem.

Men før brevet blev skrevet og kom afsted, fik amtmanden dagens aviser, og de trykte ord i dem gjorde, hvad den

nibensiske skrivelse ikke havde formaaet: Han troede paa rygterne.

Og nu fløj stafetterne ud fra byen. Til alle herredsfogeder afgik mobiliseringsordre og til sognefogder bud om at finde frem, hvad man kunde af vaaben. Særlig landingsstederne ved Limfjorden skulde man tage sig af. Ridende vagtposter skulde anbringes paa egnede steder, og blus af gamle tjæretønder eller halmbaand skulde stilles an for at varsko folk om natten. Stormklokker skulde ringe og alle broer afbrydes.

Til sogne og byer i Vendsyssel gik bud med anmodninger om at stille bevæbnede mænd til Aalborgs raadighed. Ti herfra forsvaredes ikke alene byen selv, men hele landsdelen. Og i løbet af dagen drog da ogsaa ca. 300 ryttere ind til Nr. Sundby fra de omliggende sogne.

Det blev en bevæget formiddag. Stafetternes gallop gennem gaderne bragte folk ud af husene, og snart var rygtet paa alles læber.

Sydfra kom en rytter jagende ind i byen: »Slaverne kommer, de kommer!« raabte han og forklarede, at mordbrænderne var naaet til Sønderup, 15 km syd for Nibe, og kort efter meldte en anden rytter, at de stod kun 15 km fra Aalborg.

Det saa truende ud. Byens garnison var nogle dage forinden marcheret af til grænsen, saa man maatte stole paa sig selv. Nu gjaldt det mod og mandshjerte for hjem og arne. Flygtninge paa vogne viste sig allerede i gaderne; og man væbnede sig saa godt, man kunde. Men det var kun meget nødtørftigt, hvad man havde. Og synderligt militært kunde det ikke blive, da generalmarchen lød og kaldte borgerne sammen paa torvet. Der saa man de agtværdige Aalborgensere mødes i demokratisk lighed og broderskab, alle med de sælsomste og mest uensartede vaaben.

Stormklokken lyder. Efter Maleri af Hans Smith.

Der stod saaledes byens afholdte borgmester, Axel Mørch, med en bøsse paa skulderen og en rytterpistol og nysleben køkkenøxe i skøn forening i bæltet. Hans ene sidemand var en tidligere rasphusfange, og den anden endte siden i fattighuset. Den sidste var tilsyneladende ubevæbnet, men da kommandanten — en brav smedemester, som havde svende nok paa værkstedet til at passe den rivende afsætning — spurgte, om han ingen vaaben havde, knappede fyren frakken op og viste en brødkniv, som sad i inderlommen.

Bag borgmesteren stod en residerende kapellan med et gevær og en skolebestyrer med en meget fin pariserkaarde. Rundt om var torvet fuldt af nysgerrige og grædende kvinder og børn, der kom for at sige farvel. Man ventede en drabelig kamp, og afskeden var ofte rørende. Et par unge koner daanede derved. En toldkasserer havde 3 sønner, som alle stod i rækkerne. Da en ven foreholdt ham det uforsvarlige i at lade alle 3 paa een gang risikere livet, sva-

rede han: »Jeg er stolt af at kunne sende 3 sønner mod mit fædrelands fjender!« — Saa tæt laa i de dage den mest komiske martialskhed og det varmeste fædrelandssind ved hinanden.

En ung mand var netop i de samme dage blevet forlovet og maatte nu hen at sige farvel til sin kæreste, før han drog mod den gruelige fjende.

Men desværre havde han ikke kunnet bjerge sig andet vaaben end en gammel rusten jernstang, og en naturlig følelse af ridderart afholdt ham fra at møde hos kæresten i den mundering. Var hun en lattermild pige, kunde hun maaske faa et anfald. Men heldigvis lykkedes det at faa fat i en gammel bøsse, og det kunde gaa an. Lykkeligvis spurgte pigen ikke, hvordan skyderen virkede, for en demonstration vilde sørgeligt have afsløret, at laasen manglede.

Den almindelige mangel paa vaaben havde ført til, at øvrigheden havde ladet trommen gaa i gaderne og opfordret borgerne til at sætte deres overflødige vaaben ud paa gaden. Følgen var, at fortovene flere steder blev oversaaet med en broget samling ildragere, støvekoste og gulvskrubber, hvoraf det bedste blev brugt til hæren henne paa torvet.

Da den mentes at være i orden, drog den ved middagstid syd paa ud af byen og tog opstilling paa bakkerne her. Undervejs mødte man byens biskop. Han hørte til de faa, som ikke troede paa rygtet om slaverne, og da han i den marcherende hær fik øje paa kapellanen, raabte han et par latinske ord til ham, hvortil kapellanen svarede: »Deres højærværdighed skulde hellere tage en bøsse paa nakken og følge med.«

Da man havde gjort holdt, eftersaa man endnu en gang de medbragte vaaben. Og det *var* jo ikke godt. Og da der

stadig indløb efterretninger om slavernes fortsatte grusomhed, besluttede man at se sig om efter nogle kanoner. Et skib blev afsendt til Hals med anmodning om at laane nogle kanoner og kugler fra fæstningen der. Og hvad der var af sligt i forvejen kom til ære og værdighed. Signalkanonerne ved havnen blev gjort klar. Og for dog at være nogenlunde paa det rene med deres virkemaade, begyndte man ivrigt at knalde løs.

Bragene fra skuddene lød vidt om og satte sindene i ængstelse. Var det slaverne? Var det kampgny, man hørte? Hvor stod slaget, og hvornaar vilde man selv være i det? — I Nr. Sundby lyttede man med bankende hjerte, og sendebud fra Hjørring vendte hjem og fortalte, at der rasede et vældigt slag lige syd for fjorden.

Hertugen af Augustenborg.

Til alle de mange rygter om slavernes grusomheder syd paa kom nu midt paa dagen et andet, som ikke var mindre slemt: Hertugen af Augustenborg — selve oprørets leder — var paa hemmelig færd i Jylland, hed det, og færdedes forklædt rundt om i landsdelen. Hvad han egentlig skulde det for, fik man ikke tid til at tænke over. Og da samtidig den ikke mere begrundede tanke greb om sig, at amtmand Stemann, saavel som hans kollega Holsteen i Hjørring, ikke var gode, danske mænd, men hemmeligt holdt med oprørerne, — var der ikke langt til at fortælle, at Stemann holdt hertugen skjult i sin bolig. Man sendte ligefrem en deputation til amtmanden for at spørge om dette, men det lykkedes ham ved sin ro og sindighed at klare for sig.

Men saa maatte den hertugelige kumpan altsaa være et andet sted; og nede ved havnen fik man mistanke til en

større kasse, som til sidst maatte brækkes op, for at man kunde være sikker paa, at landsforrædderen ikke sad der. Og ude i omegnen fortaltes det bestemt, at hertugen var blevet sendt fra Aalborg til Nr. Sundby i en tom sukkerfustage.

Damerne i Aalborg.

De aalborgensiske damer var naturligvis i høj grad ilde berørte ved situationen. Det var jo onde ting, der meldtes om slaverne. Ikke nok med, at de brændte, plyndrede og dræbte, — nej, de havde ogsaa umiskendeligt nærgaaende erotiske tilbøjeligheder. Der maatte gøres noget. Og da man ikke allesammen kunde flygte, maatte man se at overliste det sanselige pak. Det lod sig gøre ved at klæde sig i herretøj, og ud paa eftermiddagen foretog man i nogle hjem øvelser i den retning.

Hos nogle gik det fint. Et par smukke, slanke ungmøer tog sig elegante og fortræffelige ud i deres broders og faders klæder, mens et lille blegnæbet pigebarn mere kom til at ligne et fugleskræmsel end et mandfolk. Og moderen til de to førstnævnte søstre havde jo nok engang lignet dem i ynde og slankhed, men aarenes gode appetit var ikke gaaet sporløst over hende. Saa da hun under stønnen og prusten havde faaet klemt sig ned i sin mands sorte festdragt, var det et under, at sømmene holdt. Det var lige knapt, der i baglommen blev plads til den sax, som i det afgørende øjeblik skulde berøve døtrene deres fagre lokker og gøre forvandlingen til mand fuldkommen. Om slaverne i deres fremstormen havde ladet fruens »manddom« passere er et aabent spørgsmaal.

Men nu kunde det iøvrigt snart blive afgjort, for det meldtes for sandt, at slaverne i Viborg havde løsladt fan-

gerne i tugthuset dér, og i fællesskab var skurkene gaaet løs paa byen og havde brændt den helt og aldeles til aske. Det kunde saaledes blive en større skare, naar de omsider naaede til Aalborg.

Lige for tiden gik det meget ilde til i Nibe. Her var kvinderne blevet skændet, børnene myrdet og ligene kastet snart i flammerne snart i Limfjorden, mens borgerne med byfogden i spidsen efter en mandig kamp, der havde kostet masser af slaver livet, var blevet paa valen til sidste mand. Fra skandsebakken i Nr. Sundby havde man set røg i sydvest, saa der var desværre ingen tvivl mulig.

Syd for Aalborg havde borgervæbningen imidlertid stillet poster ud og sendt ridende spejdere afsted. Men da der iøvrigt intet skete, lod kommandanten de fleste gaa hjem igen med indstændig paalæg om at møde paa pletten ved første signal.

Ude paa landet.

Som tingene udviklede sig i Aalborg, skete det ogsaa i de fleste byer. Reaktionen var overalt den samme: først skræk og rædsel, saa ilsomme og snarraadige forberedelser og modig optræden til forsvar for fædrelandet.

Ude paa landet, hvor folk boede længere fra hinanden, og hvor den direkte fare for slavernes besøg ikke var saa overhængende, kom man dog ogsaa i sving. Smedene fik overvældende travlt, bl. a. med at ordne laasetøjet paa de gamle bøsser, man fandt frem og nu skulde have til at skyde. Det er givet, at mangen smed med største omhu skilte disse laase ad og smurte dem ganske fortræffeligt, men ogsaa lige saa givet, at de havde største besvær med at faa delene sat sammen igen. Lykkedes det endelig, skulde ejermanden naturligvis prøve muskedonneren, og i visse egne opstod derved et voldsomt skyderi, som na-

boerne naturligvis maatte udlægge som tegn paa den heftigste kamp med den uorganiserede fjende.

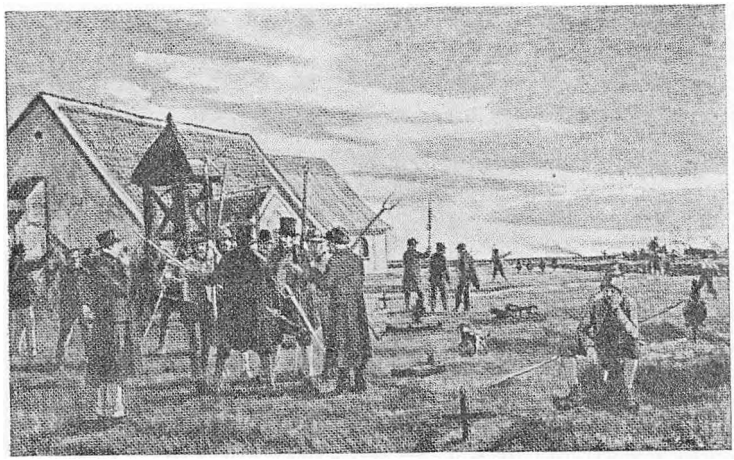
Hjemme paa gaardene tog man sig for at skæfte lebladene paa lange stænger. Enkelte steder mente man, det var bedre at bruge leerne som sabler til rytterne, hvad dog blev opgivet, da det viste sig livsfarligt baade for hest og rytter at have saadant dingeldangel ved siden.

Med de vaaben, man fik skrabet sammen, mødtes man i sognene ved kirken, som jo i reglen ligger højt og med udsigt. Det kan ses paa Hans Smiths billeder af slavekrigen. Og offerviljen og modet var stort her som i byerne. Mange frivillige baade af mænd og kvinder tog deres tørn. Da man mødte ved kirken i Vennebjerg, var der en olding, som kom anstigende med en spade. »Hvad vil du, Wolle?« spurgte de, »du kan da ikke slaas mod slaverne!« — »Det vil jeg heller ikke«, svarede Wolle, »men jeg vil grave dem ned, efterhaanden som I slaar dem ihjel«. — Og en husmandsenke, som havde en halvvoksen søn, der frivilligt var gaaet med, fulgte efter afdelingen med en trillebør — for at opsamle de saarede! — Jo, vist var folk dengang rede til at gaa i krig.

Man værner sig.

Men det var naturligvis ingen skade til, om man var godt forberedt, ogsaa paa alle eventualiteter. Og der skulde de kloge koner hjælpe til. De fik travlt med at skrive breve og formularer, som man kunde bære paa brystet og derved blive usaarlig. Kun skud med sølvknapper kunde saa gaa igennem, og hvor tugthusfanger skulde faa dem fra, var ikke saa lige til.

Foruden trylleord var forskellige medikamenter af stor og gavnlig virkning i det grumme krigens haandværk.

Borgere og Bønder samles. Efter Maleri af Hans Smith.

Ofte var det ræddelige ting, man maatte have i maven for at gardere sig. Noget af det uskyldigere forekom hos læreren, der af en bekymret moder fik udleveret en tyk pandekage, som det var meget vigtigt blev sikkert — og derfor netop af læreren — bragt til hendes søn, som var redet i forvejen. Læreren afgik med sin afdeling om morgenen d. 1. april, men da han naaede stedet, hvor karlen skulde være at træffe, var han draget med rytterflokken til Nr. Sundby. Læreren fandt det af gode grunde besværligt at slæbe rundt med pandekagen hele dagen, og da han blev sulten, spiste han den med god appetit. Strax efter kom karlen tilbage. Læreren fortalte ham sagen og tilbød at betale pandekagen, men karlen lod ikke videre interesseret. Da læreren trængte ind paa ham, forklarede han, at han havde maattet love sin moder at spise pandekagen, da hun til sikkerhed for hans liv havde indbagt 3×7 (21!) gode lus i den. — Efter sigende fik læreren opkastninger af meddelelsen.

Men iøvrigt var nervøsiteten ogsaa stor paa landet. Man havde f. ex. grumme travlt med at nedgrave sine værdigenstande, og selv om det ikke alle vegne gik saa slemt som i Blokhus, hvor en bonde tog sig for at grave sit store egetræschatol ned i haven, var det dog adskilligt sølvtøj og flere pengebeløb, som forsvandt i jordens skød.

Og i befippelsen hændte det jo ogsaa, at varslerne meldte for tidligt. Ofte blussede bavnerne uden grund og gav omboende indtryk af stærke ildebrande. Og i Hune kirketaarn, hvor husmand Mads Krog var blevet anbragt som udkig, tog fantasien ved Mads, saa han kimede ud over Blokhus. Folk kom farende, nu gjaldt det! Og meget flad maatte Mads gaa til bekendelse, at det var en and.

I Hjørring.

I Vendsyssels hovedstad forlød det, at slaverne var naaet til Brønderslev. En løb op i kirketaarnet og stirrede mod syd. »Ser du noget?« raabte man. »Ja, der er røg at se nede mod syd!« Og strax lød det over torvet: »Brønderslev staar i lys lue! Fjenden er paa trapperne! Til vaaben, til vaaben!«

Som i Aalborg fik man borgervæbningen mobiliseret og posteret rundt om byen. Og da mørket faldt paa, var vagterne særlig agtpaagivende. Paa stedet, hvor Sæbyvejen falder ind i byen, var anbragt en vedetpost paa tre mand, hvoraf den ene var væbnet med en møggreb, den anden med en plejl og den tredje — en fuldmægtig fra herredskontoret — med en sabel. Som de stod her, kom en mistænkelig person vandrende ad vejen med en vældig knortekæp i haanden. Da han var nær nok, sprang vagterne frem af grøften med et vældigt raab: »Holdt! Hvem der?« Den kommende standsede et øjeblik, gjorde saa

omkring og benede af som med ild i halen. De to med møggreben og plejlen havde træsko paa og kunde derfor ikke optage forfølgelsen, men fuldmægtigen havde mod nok til at gøre det alene og fik ham fat med vældig arm. Da man spurgte fyren om hans navn og hjemsted, svarede man med vilde fagter, og det hjalp ikke, at fuldmægtigen derefter spurgte paa tysk, mens greben og plejlen truende anbragtes for mandens bryst. Til sidst tog man sig for at bringe ham til borgmesteren, hvor det viste sig at være en døvstum haandværker fra Frederikshavn, der kom for at søge arbejde i Hjørring. Af nærliggende grunde havde han intet hørt om slaverne.

Visse vanskeligheder kunde det volde, naar man fik fjendens ankomst meldt fra forskellige kanter og derfor mente at maatte holde udkig paa eengang mod syd, øst og vest. Derved kunde det ske, at to vagter kom til at staa lige overfor hinanden paa hver sin side af det gærde eller den grøft, som dannede skel mellem sognene for med iver at udspejde terrænet bag den andens ryg. Naturligt nok blev de efterhaanden kede af at beundre hinandens krigerske udstyr og begyndte at fraternisere, saa de gensidig smagte paa hinandens brændevin og efterhaanden drak sig saa megen kurage til, at de ikke kunde skelne mellem de verdenshjørner, de skulde holde vagt imod.

Iøvrigt var naturligvis alle strategisk vigtige steder besat. Og hele den smukke foraarsnat igennem mellem 31. marts og 1. april stod vagterne og stirrede og lyttede spændt efter alt, som nærmede sig, og kun de færreste baade hjemme og ude fik søvn i øjnene.

Saa klares det.

Men op paa dagen d. 1. april begyndte et rygte at løbe mere og mere vedholdende. Først lød det, at beretningen

om slaverne var meget overdreven; de var ikke saa mange og havde langt fra gjort alt det, de beskyldtes for; siden lød det, at det hele var løgn, og endelig — hvad der vandt tiltro og virkede som en stor befrielse — at slaverne syd for Viborg alle som een var blevet hugget ned af dragonerne fra Randers.

Rygtet vakte stor begejstring. Overalt, hvor det kom frem, raabte man hurra for de tapre dragoner. Forældre og piger, der havde børn eller kærester liggende i Randers, brystede sig stolt, og en 20-aarig ungmø raabte, da hun hørte det: »O, hvem der dog havde været en Randers dragon!« — D. 2. april var en søndag, og der var flere præster, som i kirkebønnen takkede for den vundne sejr.

Efterhaanden som udsagnet vandt tiltro, blev mandskabet sendt hjem, men sine steder har man dog sikkert ladet visse vagter blive ogsaa næste nat for alle tilfældes skyld. Sindenes krigsberedskab var saa voldsomt, at det kun langsomt kunde afvikles. Og hist og her kunde man nok glemme en mand. Syd for Hjørring blev en vagtpost staaende hele næste dag, fordi han havde taget sig en lur i grøften, da befalingsmanden paa sin runde kom for at hente ham.

En proprietærfamilie havde lejet et skib i Aalborg for at flygte til København. Da de naaede Hals, kom meldingen om, hvad Randers dragoner havde præsteret. »Og vi sank uden at sige et ord i hinandens arme«, siger en af dem. —

En temmelig korpulent proprietær, der kun med betænkelighed havde overtaget kommandoen over en væbnet afdeling, rykkede om morgenen d. 1. april mod syd med sine folk. Selv red han, iført et gammelt brystharnisk og en vældig rytterpallask, i spidsen for skaren. Men da de stadig modtog vildere og grummere efterretninger om

slaverne, jo længere de kom mod syd, standsede anføreren og meddelte sine soldater, at nu vilde han ride bagerst for at passe paa, at ingen af dem deserterede. Det fandt de lidet smigrende for dem selv, men ellers ganske i sin orden.

Endnu et stykke frem, og de fik bud om, at slaverne var slaaet. Glade og jublende vendte de om, men saa til deres overraskelse ingensteds deres anfører, hvad der dog ikke afholdt dem fra glade at drage videre hjemad.

Anføreren holdt imidlertid paa en bakke noget borte. Der saa han en uordentlig skare komme myldrende. Den, han kommanderede, var i fin marchorden, altsaa maatte det være slaverne. Rædselsslagen satte han sporerne i hestens sider med det resultat, at den slog ham af og satte i karriere hjemad. Selv løb han ned ad bakken og forsøgte at klemme sig ind i en stenkiste i en grøft, som paa grund af det tørre foraar var fri for vand. Det lykkedes med stort besvær at faa kyradset klemt derind, men bagdelen blev udenfor, og længere ind var det ganske umuligt at komme. Nu drønede det over hans hoved. Det var de beredne af hans folk, som travede over ham. En rædsom tanke slog ned i ham: Sæt nu slaverne havde blodhunde med, saa vilde fodfolkene, som sikkert fulgte efter, let finde ham. I sin vaande forsøgte han at komme ud. Umuligt. Kyradset gik mod en sten og sad fast.

Da lød der stemmer omkring ham, og en bøssepibe blev stukket ind mellem stenene. Et dødsangstens brøl lød inde i kisten. »Lad være med at skyde, til vi har set, hvem det er,« lød en stemme, som derefter raabte ind i kisten: »Hvem der?« »Det er mig, proprietær N. N.,« lød svaret. Og under halløj og larm fik man kistens stene løftet og manden draget frem i dagen. Det var hans gode ven sognefogden, som om morgenen havde overdraget ham kom-

mandoen, fordi han selv var for gammel, der nu kom til undsætning.

Saa drog den gæve helt hjem og blev modtaget med jubel, der hvor hans hest med den tomme saddel havde bragt bud om hans fald og røgteren nøje havde set efter, om der var blodspor at finde.

De næste dage bragte aviserne saa budskabet om, at det hele var løgn, og at end ikke Randers dragoner havde været i lag med slaverne. Men sammen med den morskab, som vitterlig fulgte med, var folk ikke blinde for alvoren i det hele. Snart gik det rygte, at det hele var sat i gang af regeringen for at prøve, hvordan og hvor hurtigt folket kunde handle i paakommende tilfælde. Og der var sandhed i de takkende ord, som amtmand Holsteen i Hjørring d. 2. april lod sætte i Amtstidende, hvor han takker for »den aarvaagenhed, beredvillighed og hurtighed«, hvormed borgerne havde handlet. I løbet af 24 timer var det blevet ham muligt at rejse 8—10,000 mand der i amtet. —

Et aarhundrede er gaaet siden slavekrigens dage. Og meget er forandret ikke mindst af teknisk art i efterretningsvæsen og krigsførelse. Alligevel har mindet betydning for at vise det sind, der i rette øjeblik stod rede. Enighed, mod og tillid til egen styrke er ogsaa vigtige kræfter i et folks liv.

Litteratur:

Lønborg Friis: Den jyske Slavekrig, 1898.
Chr. Bruun: Slavekrigen i Jylland. »Museum« 1892, I, 193—210.

PARAGUAYS DIKTATOR

Af *Ernst Samhaber.*

Nedenstaaende Artikel er oversat efter det tyske Tidsskrift »Deutsche Rundschau« for April 1941. Naar den gengives her, skyldes det ikke blot, at den bringer en interessant Skildring fra en os ukendt Stats Historie, men ogsaa — og navnlig — at den viser lidt om, hvorledes modige Mænd trods alt har kunnet skrive under nazistisk Terror.

Femmagtskonferencen i Montevideo i Begyndelsen af dette Aar (1941) har igen faaet Verden til at rette sine Blikke mod La-Plata Floden. Nordamerika forsøger at oprette en Flaade- og Luftbase ved Flodens Munding. De Stater, der ligger ved det store Flodsystem, forlanger, at denne Base skal aabnes for Trafiken, for saaledes i det mindste trafikteknisk at rykkes ud til Atlanterhavet. Vi minder om, at dette Spørgsmaal om den frie Sejlads paa La-Plata allerede var et stærkt omstridt Spørgsmaal for mere end 70 Aar siden. I Paraguay-Krigen blev 100,000 Menneskeliv ofret for at gennemføre dette politiske Krav. Saa snart vi forsøger paa at trænge ind i den historiske Fortid, hæver sig for vort Øje Skikkelsen af den daværende Præsident af Paraguay, Francisco Solano Lopez.

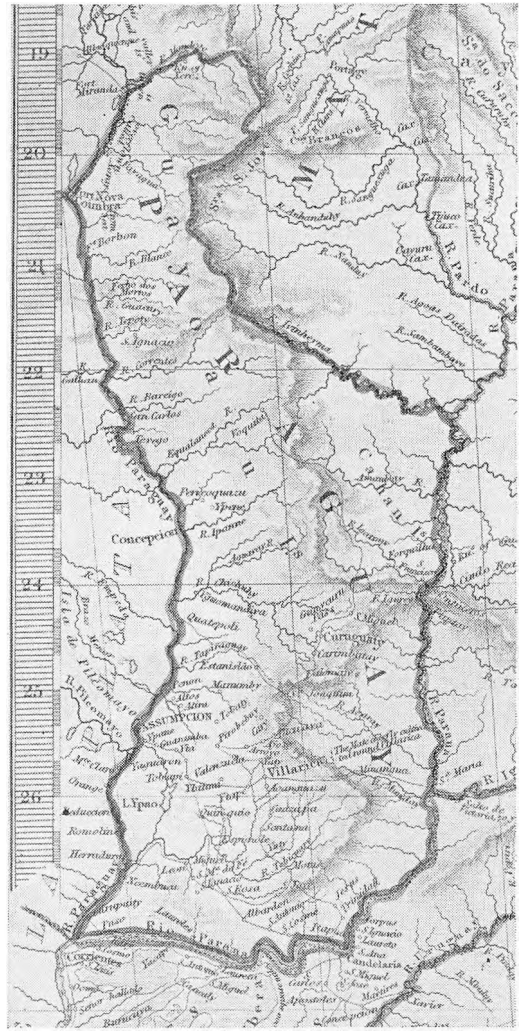
Ogsaa om ham gælder det Ord, at Billedet af ham, utydeliggjort ved Partiernes Had og Hyldest, staar mærkelig usikkert for den historiske Betragtning. I Dag, da vi har Begivenhederne mere paa Afstand, og da vi selv staar i en Kamp, der gælder vort Folks Tilværelse, vil vi ogsaa bedre være i Stand til at forstaa den paraguayanske Diktators Personlighed under den frygtelige Tilintetgørelses-

krig, som blev ført, men vi maa først kaste Blikket paa de historiske Betingelser, som skabte hans straalende Løbebane, formede hans Karakter og dermed ogsaa medførte hans Død.

Paraguay, som under det spanske Herredømme havde hørt ind under Vicekongen af Buenos Aires' Omraade, rev sig løs under de argentinske Frihedskampe. Under Sagføreren Rodriguez Francia's Herredømme udviklede det sig til en ejendommelig Stat. I den afspejlede sig det spanske Herredømmes Bureaukrati og Traditionerne fra den Jesuiterstat, som 100 Aar tidligere var naaet til saa høj Blomstring paa begge Bredder af Uruguay-Floden.

Francia styrede sit Land som en Patriark — ikke af Magtbegær, men under Udformning af strenge Principer. Han var en retfærdig, men tillige haard og ubønhørlig Husfader. Hans Ideal var den fuldstændige Selvhersker, og han tilsigtede at aflukke Landet fra enhver Forbindelse med Udlandet, ikke blot økonomisk, men ogsaa kulturelt. Da Francia døde i Aaret 1840, 83 Aar gammel, aandede Landet lettet op.

Efter nogle Aars Usikkerhed overtog Carlos Antonio Lopez Præsidentværdigheden. Han aabnede Landets Grænser for Trafik. Han indkaldte Udlændinge, oprettede Skoler og førte paa ny Paraguay ind i den almindelige sydamerikanske Politik. Havde Francia bandlyst enhver Handel med Udlandet, byggede Lopez netop Statsfinanserne op paa en saadan Handel, der udviklede sig i storstilet Format. For at sprænge den Kæde, som Diktatoren Rosas Herredømme i Argentina trak tværs over La-Plata Floden, deltog Paraguay i de Krige, som førte til Rosas Afsættelse. Hans Fald 1852 aabnede paa ny for Paraguay Portene ud til Verdenstrafiken. Lopez fik Lejlighed til at sende sin

Kort over Paraguay.

Søn Francisco Solano paa Studierejse som Gesandt til Europa. Denne Rejse skulde faa tragiske Følger.

Den unge Lopez kom i Europa til en Verden, der var helt forskellig fra, hvad han kendte. Han dvælede ved Napoleon III's Hof, og dybt i hans Sjæl sænkede sig Ønsket om selv at skabe Historie i Sydamerika, saaledes som man kunde betragte det i Europa.

Da hans Fader døde 1862, overtog han med ubestridt Selvfølgelighed Præsidentværdigheden. Han var nu i Besiddelse af en uindskrænket Magt uden de Skranker, som den aabne Kritik og Nødvendigheden af at opnaa Undersaatternes frie Tilslutning havde kunnet sætte. Han støttede sig paa de store Rigdomme, der var samlet sammen i den stille og uheroiske, men flittige og fredelige Tid, og hans Plan var nu at gennemføre Paraguays politiske Bestræbelser ved Vaabenmagt.

Han troede, at hans Vilje alene var nok til at løfte Verden af dens Hængsler, og han undersøgte ikke, hvorledes de virkelige Magtforhold i Sydamerika laa. I blind Tillid til Vaabnenes Magt indlod han sig paa en Politik, som skulde medføre hans eget tragiske Endeligt og en frygtelig Katastrofe for hans Folk.

Til en vis Grad var den Politik rigtig, at Paraguay maatte sætte alt ind paa at holde Vejen til Atlanterhavet og La-Plata Floden aaben. Men det var Vanvid at ville sætte denne Politik igennem mod Argentinas og Brasiliens forenede Kræfter. En Stat som Paraguay med stærkt begrænsede Midler til sin Raadighed kunde kun leve paa, at den kunde benytte den historisk overleverede Modsætning mellem de nævnte to Stormagter til at opretholde sin egen Frihed og den frie Trafik paa Floden.

En saadan Politik af klog Forhandling og taalmodig Venten laa ikke for den unge Præsident i Paraguay. Han

vilde ikke betragte sig selv som afhængig af en Stormagt, men ønskede at optræde som stor Sejrherre og som den, der skabte en ny Tid og en ny Orden. Han foragtede Politikerne, hvad enten det var Parlamentarikerne i Argentina eller de revolutionære i Uruguay eller den efter hans Anskuelse korrupte brasilianske Feudal-Stat. Hans aandelige Hovmod, som han stædigt holdt fast ved, gjorde ham det umuligt klart at se de overlegne aandelige og økonomiske Kræfter, som gjorde sig gældende i Nabolandene. Af sine Omgivelser lod han sig mere og mere hæve op i Rollen som en Halvgud. Smigreri og Hyldest fra en aldrig svigtende Beundring hensatte ham, der af Naturen var tilbøjelig til Selvovervurdering, i en Tilstand af Beruselse, som ikke mere tillod ham at se Verden, saaledes som den faktisk var. I Aaret 1865 kom det til Katastrofen.

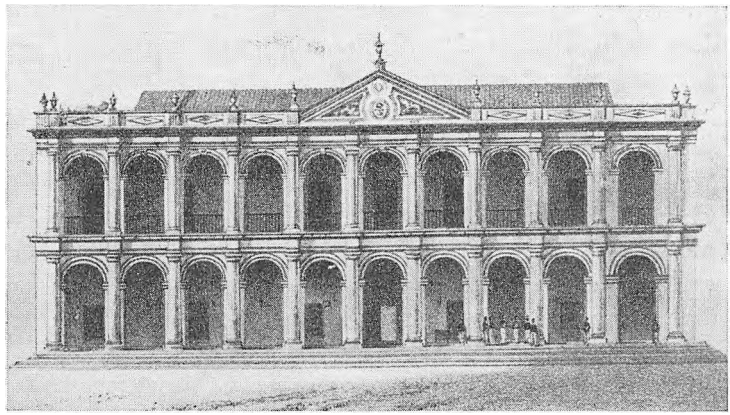
I Uruguay, hvis Uafhængighed Staterne Argentina, Brasilien og Paraguay i Aaret 1859 udtrykkelig havde garanteret, rejste der sig under Venancio Flores en Revolution, som blev støttet baade fra Argentina og fra Brasilien. I sin Nød vendte Uruguay sig til Lopez med Bøn om Hjælp, og denne blev lovet det. Herunder lod Lopez sig lede af den fejlagtige Mening, at det kunde lykkes ham at rive det spansktalende Sydamerika med sig mod det portugisisktalende Brasilien og saaledes ydmyge den brasilianske Kejser, til hvem han nærede et personligt Had. I sin Drøm saa Lopez allerede Paraguay som den store Indlandsstat, der kunde overtage de tilstødende Provinser af Brasilien. Han vilde først genoprette Roen i Uruguay og saa drage mod Brasilien.

Denne Plan virkede ved første Øjekast bestikkende. Lopez raadede over en stærk Hær, som imidlertid ikke stod i noget Forhold til hans Lands virkelige Kræfter. Han havde anvendt de af hans Far samlede Penge til at sikre sig en

fortræffelig Militærbevæbning. Dertil kom den aarhundredgamle Modsætning mellem Argentina og Brasilien. Og dog maatte Præsidentens Plan strande. Afgørende herfor var ikke de ydre Fakta, ikke selve Magtforholdet, men de moralske Kræfter, som Lopez ikke forstod at vurdere. Det var umuligt, at Magthaveren fra Assomption kunde opkaste sig til Voldgiftsmand for hele Sydamerika, blot fordi han havde en stærk Hær. Selve dette Krav maatte sætte ham i Modsætning til alle frihedselskende Kræfter i denne Verdensdel og føre til hans Fald. Jo mere han vandt i ydre Magt, desto mere maatte alle de slutte sig sammen, som frygtede, at det vilde blive Enden paa den sydamerikanske Frihed, naar en Tyran, der ikke hæmmedes af ydre Skranker, fik Herredømmet.

Francisco Solano Lopez levede i en Drømmeverden, som havde løst sig fra Forbindelsen med de virkelige Forhold paa denne Jord. Vi kan ikke nægte disse Drømme en vis Beundring, thi de sigtede mod intet mindre end at forme en ny Verdensdel, give den et nyt Udseende og en ny Orden. Fordi ingen af hans Omgivelser vovede at paavise det umulige i at virkeliggøre disse højtflyvende Planer, blev Lopez forført til at sætte Nationens Velfærd og Blod ind paa at virkeliggøre sine Maal, koste hvad det vilde. I denne Kløft mellem en indbildt Verden og Virkeligheden, kan vi se den egentlige Rod til det afsindige Hovmod, som var karakteristisk for Lopez' Udfoldelse. Uden de frygtelige Katastrofer paa Slagmarken var den Sindstilstand maaske aldrig kommet til aabent Udbrud, som Præsidentens Modstandere betegnede som aabenlyst Vanvid, og som i hvert Fald for Paraguay kom til at betyde alle Tiders værste Katastrofe.

Til at begynde med maatte ganske vist denne Magtkoncentration allerede i Fredstid skabe betydelige Resul-

Regeringspalæet i Assomption (Paraguay).

tater. Med Lynets Hast rykkede Lopez' Tropper frem langs den øvre Paraguay og besatte den brasilianske Provins Matto Grosso. Set paa Kortet var det en uhyre Sejr, for Krigens Udfald betød den intet, undtagen maaske at dette første Resultat fik Lopez' Modstandere til at slutte sig endnu fastere sammen, fordi de nu var begyndt at frygte hans Magt. Argentina kunde kun rammes i Buenos Aires, og Brasilien kun paa Kysten, og begge disse Omraader laa langt uden for Lopez' Rækkevidde. Kun en Mand som han, der ikke mere regnede med denne Verdens virkelige Forhold, kunde forsøge med sine begrænsede Kræfter at føre Krigen videre til de Steder, hvor Afgørelsen alene kunde fældes.

Senere har man ofte drøftet den Mulighed, hvad der vilde være sket, hvis Lopez i Stedet for at vende sig mod Brasilien straks havde sat sine Tropper i Marchbevægelse mod Buenos Aires. Denne Overvejelse overser imidlertid, at Krigen principielt var rettet mod Kejseren af Brasilien, og at Haabet om Sejr kun var muligt, hvis Argentina i det

mindste vilde forblive velvilligt neutral. Desuden maatte den argentinske Modstand blive stærkere, jo længere den paraguayanske Hær trængte ind paa de vidtstrakte Sletter, hvor indtil da Gauchoernes Rytterhære havde været ubestridte Herrer. Lopez rettede en Forespørgsel til Argentina om at faa fri Gennemmarch for sine Hære gennem Provinsen Misiones. Afslaget herpaa var endnu engang en Advarsel for Paraguay om, hvorledes de virkelige Forhold var, men Lopez var blind og døv. Han saa ikke den vældige, mere end Halvdelen af det sydamerikanske Fastland omspændende Magt, som rejste sig mod ham. Han stolede paa sin Hær, hvis Tapperhed ganske vist ogsaa var hævet over al Ros. I April 1865 aabnede han ogsaa Krigen mod Argentina og erobrede Byen Corrientes. Han stolede stadig paa, at i det mindste Befolkningen i Argentinas nordøstlige Provinser paa Grund af deres gamle Fjendskab mod Brasilien vilde slutte sig til ham, men netop hans øjeblikkelige Resultater blev hans Skæbne. De lod Faren ved denne »totale« Stat træde saa overvældende frem, at Argentina og Brasilien glemte deres gamle Had og sluttede sig sammen til et Forbund mod denne opadstræbende Militærmagt, og til dette Forbund sluttede Uruguay sig, hvor nu Flores var Herre.

I Overenskomsten af 1. Maj 1865 blev der brugt store Ord. Krigen skulde føres ikke mod Folket, men kun mod »Tyrannen« i Paraguay. Samtidig sluttede de Allierede dog en hemmelig Aftale, som forudsaa den fuldstændige Afvæbning af Paraguay, en stor Krigsskadeserstatning og en Ændring af Grænserne til Gunst for dem selv. Naar først engang Krigen var sluttet, meldte Begærligheden sig og vilde have sin Del af det Bytte, man kunde vente. Der skulde dog endnu gaa Aar, før denne Krig var forbi.

Lopez havde delt sine Tropper i 2 Kolonner, som skulde

stødе frem mod Uruguay for at forjage det brasilianske Parti. Jo længere disse Hærafdelinger drog frem, desto vanskeligere blev deres Situation. Linjen bagud svigtede, medens paa de brede Sletter ved Uruguay-Floden Trykket af de fjendtlige Rytterhære, som Paraguayanerne ikke havde noget at stille op imod, blev større og større. En Hærafdeling marcherede ind i den brasilianske Provins Rio Grande de Sul og langs med Floden Uruguay mod Syd. I Byen Uruguayana stødte den paa talmæssigt langt overlegne fjendtlige Styrker. Efter at de Tropper, som var ladet tilbage paa Flodens vestlige Bred, blev tilintetgjort, maatte Hærafdelingen efter heroisk Modstand overgive sig.

Den anden Hærafdeling skulde rykke frem gennem Argentina. Den havde endnu mindre Held med sig. Jo mere den fjernede sig fra den hjemlige Basis, des usikrere følte den sig, des langsommere og des mere tøvende opererede den. Uruguays Grænse naaede den ikke. Dermed var den i sig selv storstilet anlagte strategiske Plan brudt sammen, nemlig at de to Afdelinger skulde forene sig i Uruguay for der at levere det afgørende Slag. Ikke Fjenden men Rummet besejrede Paraguayanerne, det uhyre Rum, mod hvilket alt Heltemod var afmægtigt. Af den blomstrende Ungdom kom kun smaa spredte Afdelinger tilbage til Hjemmet.

Nu maatte alle de store Erobringsplaner, som engang fyldte Lopez' hovmodige Sind, opgives. Kampen om Nationens Eksistens var begyndt. Der, hvor Paraguay Floden strømmer ud i Pararia, opslog Paraguayanerne deres Lejr for at kunne hindre Modstanderne i at gaa over begge disse Floder. Fjenden havde til sin Raadighed den overlegne brasilianske Krigsflaade med Panserskibe, som trods alt gjorde ham det muligt at overskride Floden. Endnu levede dog i Paraguay Historiens store Traditioner. Paraguayanerne slog den fjendtlige Fortrop ved Estero Bellaco,

og da de af den fjendtlige Hovedstyrke blev tvunget længere tilbage, kastede Lopez sine Tropper frem mod Skanserne ved Tuyuti. Med et uforligneligt Dødsmod, der kun kan forklares ud fra Befolkningens indianske Karakter, fra dens ubetingede Hengivenhed over for Præsidenten og fra dens ubegrænsede Kærlighed til Hjemstavnen, kastede 23,000 Mand sig frem mod Invasionshæren. Da Solen sænkede sig over Slagmarken, dækkedes Jorden af 13,000 Lig. 3000 var lettere saaret, og kun 7000 var endnu kampdygtige, medens de allierede Styrker kun angav deres Tab til 3400 Mand.

Lopez' Drøm var forbi, hans Hær var slaaet, og hans Magt tilintetgjort. Hans Ærgerrighed, hans Miskendelse af de virkelige Magtforhold, hans forrykte Overtro paa, at han ved sin egen Viljes Styrke kunde tvinge Skæbnen, havde tilintetgjort Stat og Folk. Først nu sprænges det Slør, som hidtil havde dækket Diktatorens Blik. Han saa den Afgrund, han stod overfor. Dog havde han den menneskelige Storhed at ville ofre sin egen Person. Som Fredsbetingelse tilbød han selv at træde tilbage. Det var for sent. Engang havde hans Ærgerrighed sluppet Krigen løs, men Situationen havde nu fuldkommen ændret sig. De allierede Magter mente at have Sejren fast i Hænde, og de vægrede sig ved at modtage Diktatorens Tilbagetræden som Fredsbetingelse. Hvad den ene Mand i sin Afsindighed havde forskyldt, maatte nu hele Folket bøde for!

Vi vil ikke følge den frygtelige Paraguay-Krigs Historie de følgende 4 Aar i Enkeltheder, indtil Lopez blev dræbt i Kamp i det yderste nordvestlige Hjørne af Landet. Af en Befolkning paa over en Million var der højst blevet 300,000 tilbage, mest Kvinder og Børn. Forholdet mellem Kvinder og Mænd skal efter Krigen have været som 10—1, da Fjenden ogsaa dræbte Drengene, for at de ikke senere

skulde gribe til Vaaben. Ogsaa Fjenden havde haft svære Tab, mindre paa Slagmarken end i Hospitalerne. Selv de nye ubetydelige Grænseændringer havde ikke været Ofret værd.

Følgerne af Krigen, svære økonomiske Byrder og en Lammelse af det Opsving, der var begyndt, mærkedes ogsaa i deres Land i mere end Aartier, men disse Staters Lidelser staar dog ikke i noget Forhold til den Katastrofe, som var brudt ind over det ulykkelige Paraguay, og hvis Følger først blev overvundet i Løbet af mere end et halvt Aarhundrede.

Saaledes hviler der endnu den Dag i Dag en Forbandelse over Navnet Lopez, den mørke Tyran. Da han saa sig trængt tilbage, greb han til mere og mere urimelige Forholdsregler. Afsindet, som i Begyndelsen endnu syntes tildækket, og som da antog Formen af storartede Planer og dristige Ideer, skaffede sig senere Luft derved, at han hensynsløst ofrede sine Tropper og nærede en næsten ubegrænset Mistillid til sine nærmeste Omgivelser. Endog hans egen Familie blev ikke skaanet. Sin Broder lod han torturere og henrette under Paaskud af en Sammensværgelse mod hans Person.

Jo mere Vanviddet slog ud i lys Lue, desto mere beretiget blev denne Mistillid til stadig flere Personer, som havde Ansvarsfølelsen i Behold og søgte en Udvej, der kunde spare Nationen for den yderste Ulykke og bringe en ærefuld Fred i Stand. Med den halvt middelalderlige Strafferets frygtelige Midler slog Lopez alle disse Forsøg ned. Paraguays Folk maatte vandre sin Lidelses Vej til den bitre Ende.

Siden er der dukket Stemmer op, som har søgt at retfærdiggøre Lopez. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at han var en imponerende Personlighed. Han har skabt en

Hær, som har ydet det fremragende. Han har sikret Staten en Magt, som var enestaaende i Sydamerika. Her kunde han ganske vist bygge paa sin Forgængers Arbejde. Han havde kun een Fejl. Han var behersket af en afsindig Tro paa, at han med sine Midler var kaldet til at skabe en ny Verden i Sydamerika. Saa vidt rakte hans Midler ikke. I Stedet for at erkende dette, lod han hellere alt gaa til Grunde. I Selvovervurderingen, Grækernes Hybris, ligger hans historiske Skyld. Han har betalt den med sin Død, men den Strøm af Taarer, som hans skæbnesvangre Fremtræden bragte over Jorden, kunde denne Død ikke standse.

Saaledes staar han i Sydamerikas Historie som en Ener, ikke som et lysende Forbillede, men som et advarende Eksempel paa menneskelig Svaghed, der lægger store Planer i Strid med Virkeligheden.

Naar nu paa La-Plata Konferencen i Montevideo Argentina har erklæret sig indforstaaet ganske vist ikke med fri Gennemfart paa Floden, men dog med fri Handelstrafik, har paa denne Maade Lopez' store Plan i hvert Fald til en vis Grad fundet sin Virkeliggørelse ad fredelig Vej.

INDHOLD

En dansk Helgen. Af Gunnar Brier 117

En svømmende Præst. Af Lektor, Dr. phil. Hans H. Fussing 207

Lidt om Holberg paa Tersløsegaard og om Sorø Akademi. Af Norman H. Hansen 213

Danske Grækervenner. Af Arkivar Henny Glarbo 235

Den jyske Slavekrig. Af Sognepræst Peter Riemann 259

Paraguays Diktator. Af Ernst Samhaber 277

PEDERSEN & LEFEVRE KØBENHAVN V